

AMUARIO DE EUSKO-FOLKLORE
Sociedad de Ciencias ARANZADI
SAN SEBASTIAN

Tomo XXV. — 1973-1974. — Pags. 277-370

Orexa erria Etnologia aidetik

ETNIKER ikaslanak Gipuzkoan

ESKEINTZA:

Do/ores Errondosoro, andre ziñezkoari,
nere efxean, <rAn?a Do/ores^ ezagufzen
genuen emakume euska/dun egifazkoari,
/au au, biofzez efa eskerfsu, opa diof.

LUTELESHA

- 1/1. — Oreja izenarekin ezagutzen dute gaur erri au ta geienetan ala deitzen dute.

Orexa izenarekin agertzen da paper zar geienetan. Gaur askok oraindik ala esaten eta idazten dute.

Orixen izena ere ba du. Oso galdua dago baiñan noizbeinka entzuten da. Gaztelu'kc aiton batek ata esan zidan bein: «Orixen'ko errota ondolik etorri a! zera?»

Bertako seme guztiz ospetsua dan, Nikotas Ormaetxea idazle ezin obeak, ortik artu zuan bere ezizena ain ezaguna, «Orixen^ Uizi'tik urtean bein Orexa'ra bere gurasoak ikustera etortzen zanean, erri ontako azkeneko baserrian bizi zan aitonak esaten omen zion: «Nikolas, Orixera al zoaz?» Ortik artu zuan gure idaziek bere izen ordea.

- 2/1. — Direccion Generat del Instituto Geografico y Castatral'ek, Tolosa'ri buruz egiña daukan mapan, 89 zenbakian, 1953 urteko

bigarren argitaraldian, Oresa erria, 1° 40' 40" luzean eta 43' 06' 20" zear datza ludian.

— 421 metro Alikante'ko neurritik goien dago Errikoetxea. Gipuzkoa'tik Naparroa'ra Azpiroz barrena dijoan errege bide nagusitik 4.400 metro daude.

Erria aldapan dago, eguteraan, mendiak ipar aldetik babesten dula; Aralar'ko Malioak aurrez aurre dauzka. Beko aldean berri, kilometro batera erreka, Oresxaran izenekoa. Errekatik aruntz egoaldera, Narbaitzu mendia; Narbaitzu'n atzeko aidian AÑE mendia ta len aipatu degun bezela, danetan atzena ARA-LAR.

2/2. — Oresa'k, Gipuzkoa'n, Berastegi, Gaztelu ta Lizarza'kin ditu mugak; Naparroa'n berri, Areso ta Atallo. Oresa'k lur guztiak batean ditu, baiñan Naparroa'ko muga ondoan, Gaztelu ta Lizarza'ko ugarte edo enklabe batzuek daude.

Legasa'ko Migei Atxega'k, zarren aldetik entzun omen zuan, bakarka dauden beste erriko lur sail oiek, <<a!karren azindak zaintzeko egin zituztela. Batek bestearen beldurra eukitz-ea-gatik^.

2/3. — ("Legasa'ko Mige/ Afxega)
«Oresa'k ba ditu urmugarriak. Muga oietatik eun metrora, beste erriko ardiak, aretzaz aurrera, larratzera etzitekean joan".

3/1. — Oresa erriak, danetara dauzkan lurretan, 581 hektarea, 87 area ta 50 zentiaarea ditu.

Agertzen ditugun neurriak, 1956 garren urtekoak dira. Gipuzkoa'ko Diputazio'tik artuak daude.

Era ontara banatuak artu dituzte:

Baratzak, etxe ondoan puska txiki bana.

Cereal: 19/18/25. — P. Manzanal 24/70. — Prado 37/53/95. — A. Frondosas 1/14/40. — Pinar (izotzak 1956 garren urtean danak il zituanj. — Monte Bajo 253/96/81. — Pastizat 92/72/43. — E. A. pastos 49/47/86.

A. Ribera ezerrez, Diputazioan. Baiñan ba daude bizpauru hektarea.

Mimbrea ezerez.

Rob!e Amerikano, ezerez Diputazioan, baiñan ba daude baso txiki batzuetan, gaiñera eder xamarak.

Soroetan, danetan landua agertzen dana: 454/28/40 Hek.

Errikoetxeak ditun !urak: 138/13/45 Hek.

Dana da)a, Poligono bat dago, 482 zati aundi ta 2.767 zati txiki.

— Oresa'ko lurretan agertzen diran izen danak artu ditut.

Sortaidetik asita sartalderaiño dijoaz. Zuzenbideak taideka idatzia dira. Lutelestiari begiratuaz danak errenkan ipiñiak daude.

OREXARAN IBIAIAREN GOIKO-ALDETIK ARTUTA IPAR ALDERA

Oresxaran ibaia.	Karfola aitzak.
Afxu/egi'ko gaztañak.	Balfzarren, Matxiñeko garrotokia.
Muñofxo, landare gazteak gaiñean.	Balfzarren'go erreka. Ortik Uli'ko iturriaren erreka dijoaz.
Bordazar, gaiñean.	Luzmuño. Piñudi aspikoari ta Orunbe'ko gaiñeko tokiari.
Sukundi erreka.	
Abafe, Sukundi errekatik ezkerretara.	
Orunbe.	
Orunbe'ko bordak.	

BERRIZ ERREKATIK GORA ASITA

Irari. Orain piñuak ta pagak.	Aranfzalde. Muño oieta-tik ezkerretara bi belaze ta piñudiak.
irari'ko Arfegia. Artea erriarena.	Andresoro. Arantzalde pare ori, bera, erri aldera.
Luzkumuño'ko Aifzondoa. Erriko errege-bidea egi-teko emendik atera zan aitzia.	Korfaza. Arantzalde pare ori, gora, erri aldera.
Lasfarbide Erreka. Akullutegi'tik barrena datorrena.	Praileiabake edo Praiaki. Bentaberri gaiñeko egia.
Luskosare ifurria. Emendik du asiera Lastarbi-de errekak.	Urbañu'ko kaskoa.
Uzkaier. Garo leku sail aundiari.	Urbañuegi, gorago. Pagoak erriarenak.
AkuIufegi baserria ta borda Ormaetxekoa.	Urbañu. Barruti ori dana. iriarfe'ko Arrobia. Piñudi baten ezkerrean.
Txanbuiufegi fa Kixugi edo Kixoi. Bi muño Lastarbi-de errekatik ezkerretara.	Mufegixar. Piñudi tarteari. Barrufia. Belaze bat gaiñean Konsejukoa.
	Zoiifzarren. Uli'tik dijoan goiko bide ta zelaieri.

ERREKATIK GORA, BERRIZ ERRI ALDERA

Arane. Erreka ondoan ze-
laia.
Basabe. Arane'n ezkerre-
tara basoa, erri azpian.
Birabe etxea gorago.
Biarfexfe, eskubira.
Aranfzaide. Bentaberri'tik
Akullutegi bitartean.
Korfafza. Goiko orren on-
doan.
Muski/le. Belazeak, len
soroak.
Mufriku. Piñudia.
Luberri.
Lasfai. Piñudiak.
Beorfe.
Somear. Piñudiak.
Azpindegi.
Arnobiefza. Beiazeak, itu-
rria.
7el/erizar. Goiko orren on-
doan, azpiko aldean.
Gorosfiefza. Piñudia Gogor-
zanekoa.
Ipinfza erreka.
Oiaifurri. Legasa ondoan.
Baiifegi. Biartetxe etxe
azpia.
Aidafsefa.
Abifurri.
Maikafxe. Malkorra'tik au-
rreraxeago.
Mafaurre. Elbarren'dik Bi-
darte'ko bidean dagon
errekari.
Ormaberri. Malkorra'ko bi-
de azpiari.
Arfexfeaide. Ormaetxega-
raiko borda tokia.

Mandaerreka. Maikorra'tik
berako erreka.
Sorofxiki. Malkorra azpian.
Osean. Ezkerreta.
infxaurfegL Sorotxiki gai-
ñean.
iarza. Basoan.
Benfaberri'ko ifurria.
Azpindegi. Larte'ko aritz
eder oiek dauden to-
kiari.
Aizkorriefza. Elizaren piñu-
-tokiari.
Anakar. Mendi gaiñ orreri.
Urfea. Abiturri'ko gaiñean.
Erieta. Kanposantu'tik es-
kubira.
Errofaxfe edo Errebofaxfe.
Espuru. Erri gaiñari.
Muskerra. Espuru atzeko
sakonari.
Arrigi. Ipar aldera urren-
go tontorra ta zelaiari.
Pagomufeg/.
Juanifurri. Pagomutegi on-
doan.
Maikorpe. Legasa base-
rriaren gaiñean.
Erlaki. Legasa azpiko so-
roa.
Bordafxiki. Garai batean
serora bizitutakoa.
Sorozoko. Erregebide
atzean dagon lekuari,
Txuñekoa.
Gaingorofzako Efxaburu.
Gaingorofzasoro.
Sororrefa. Erri-azpiko so-
roak.

'

a

.

i

^

Mafeak.
Barafzazar.
Sagasfibazferra, Iribarren'-
goa.
Erlefa.
Ifurralde. Belazeak.
Aulei. Errege-bide gaiñean.
Urzuku'ko egik.
Ifurfune. Iriarte etxetik
Belazeiturri bitartean.
Sagarfx/k/fa. Gorotzone on-
doan.
Gorofzone. Bigarren erre-
buelta.
Salfxo. Aurreraxeago.
Arbide. Goraxeago.
Errofxane erreka.
Errofxane efxe.
Orexa'ko erreka.
Efxeazpi. Mikelene etxe
azpiari.
Soroand/. Mikelen'go ata-
diakoa.
Burka/fze. Soroandiko gai-
ñeko aidean.
Beiaizfurri. Larte etxeko
azpiko aldeari.
Biribiia. Askaren bean.
Lizilurre. Beraxeago.
Efxeburu. Larte'ko gaiñeko
aldean.

Murkaifze. Larte'tik Mike-
lene bitartean.
Ormaza. Ormaetxegaraiko
azpikoari.
Urrufxu. Etxegarai azpian.
Ifurburu. Mikelengo gai-
ñeko iturria.
Ifxipifa. Espuru'ko egala
ezkerreta.
Gazfañaga. Auzkoaidian.
Arrizuri. Gorago.
Oianzuri.
Oianfxiki. Lizarza'kin mu-
gatzen dana.
Oiaozpegi. Alziturieta'ko
atzeari.
Belaku. Erriko ura artzen
dan tokiari.
Muserreka. Orexa'ko ura-
ren iturria.
Ermifegi. San Markos az-
piari.
Osiñefa.
Os/ñefa aska.
Sagasfizar. Oloztegi'tik
auntxaxeago.
Olozfegi. Belazea.
Arbide. Belazeak, Lizarza'-
kin mugatzen diranak,
Sarriegi etxetik auntza.
Sarriegi'ko ifurria.

URKIETA'KO MAGALEAN OSPEL ALDERA

Egieder. Basoz jantzia, al-
tza asko.
Arrumea. Goiko muturra
ta lepoa.
Aizkobide, Azkoibide. Ma-
txiñe'ko borda gaiñean.
A/fzaund/.

Kobaund/.
Aifzfxiki.
Kobafxiki.
Kazkardi. Azpian.
Aifxiki bazferra.
Aifxiki'ko ifurria.
Zalozbide.

Basoaundi. Norteko aritza ta pagoa.	ifurfixiki. Udar an agortzen da. Lizarza'k muga egiten du.
Zapeien fa Zapaiengo ifurrie.	7xarakai. Aitzondo gaiñari.
Oidegi. Bidea dagoen alderdiari.	Arizfixuio. Atzean dagon sakonari.
Errekabifarfe. Zubira dijoan erreka.	Aifzuiupefa, Aifzuiupefa. Aitxiki gaiñari.

URKIETA'KO MAGALA EGUTERA ALDERA

Uxfaiuz. Urkieta'ko sako- nean utsik.	Iraindoki erreka.
Arrumeondoko piñudia.	Pufxufxulo. Iraindoki erre- kara dijoa.
IMarratsu gaiñean.	Donauifurri Iraindoki erre- kara dijoa. Gaingorotza'- ko lurretan dago.
Ziaria.	Baifzan. Bean, basoa.
Maikofxe. Gaiñ bat, pago batzuek ta arkaitza.	Aifzulupe.
Balfxanfxiki. Ziari gaiñean erriaren pagadia.	IVarbaifzu. Gain guztiari.
Baifzan bazfarra. Erreka aidera.	

3/3. —GIROA NOLAKOA DAN

Neguan; euri asko, bizpairu aldiz elurra, aize zakarra Azaroa ta OtsaiHan (egoa), otza aundirik ez, izotza bizpairu aldiz.

Udaberrian; euri asko, ezetasuna, egun batzuek oso onak.

Uda; beroak, ekaitzak, terrala noizbeinka, arria gutxitan.

Udazkena; oso ona geienetan, eguraldi garbia, margo biziak.

Bata besteakin ez otza aundiak, ezta ere berotasun ikaragarria, ezetasuna bai ta aize aundiak bizpairu aldiz urtean.

Giroari buruz, errian askotan erabiltzen dituzten ttzak:

«Gaur izango da ateria^.

«Alde aldeko giroa".

Aizeen izenak; Beko aizea, Egoa, Ekaitza aizea, Goierrea (Udako aize bat, lañopetik bero zakar bat).

Eiurraren izenak; antziorra. elurra larratu (urtu bezela), maloa ta lapatxa.

Lañoaren izenak; Terrala, Kandue, Zardaie (trumoi lañoa), Zi-beia (!laño beltz beitz).

Euriaren izenak; Ebilangarra, Lurriña.

Izofzarenak; Lantzurre (izotza mendi tontorrean), Burruntziak. Efxe ondoko euri fanfoari; Ituzure, Ixtille, Itukiñe.

LUDIZTIA EDO GEOLOGIA

«Mapa de Guipuzcoa del Instituto Geologico y minero de España. Madrid 1971; liburutik artua.

Lurra ze erafakoa dan;

Caliza recita! Masive (G 3-4)

Albeldense superior-Cenomanense inferior

Cretacico

Mesozoico

Argilita Calcareas Masiva

Aptense Albeldense inferior

Cretacico

Mesozoico

Caliza Organodeitica bien estratificada

Aptense Aibense inferior

Cretacico

Mesozoico

Dolomias Calizas Dolomiticos y Calizas

Infralias-Lias medio

Jurasico

Mesozoico

Arcillas isiradas (T/K)

Kenper

Trtasico

Mesozoico

Alternacion de calizas a cabezas areniscas anizagas arenosas de color rojo vinoso

Maestrichtiense-Dones

Cretacico

Mesozoico

-Lurgaiaren izenak, Oresa'n, Legasa'ko Migel'ek esan zizkidan bezela:

Tupe=arri beratza

Arrixea, Kazkardi izeneko tokian asko dagona.

Karearrie

Lapitze, ormak egiteko.

Karoliñe—Gaindirotza etxea onekin egiña dago.

Bustiñe—Garai batean bi tel!eri zeuden, Oresa'n.

Soro lurra.

Ondarra ibaian.

4/3. — KOBAK

Bi daude: Koba aundi ta Koba txiki.

a) Koba aundi;

Sarrera ospela aldetik, Aitzaundi'n, Orexaran aldera. Bide txarra dago; ikaragarritzko malkor gañetik dijoa.

Kobaren aoak zabalean 6 mtr. dauzka.

luzean 6 terdi!

" " gora 3 terdi

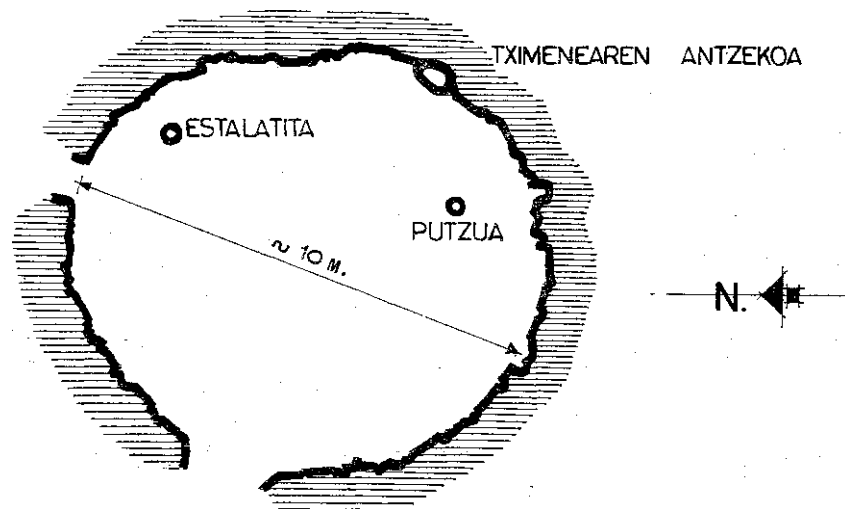
Bsrenera sartzeko 4 metro luzeko zuloa du ta gora metro erdia, zabalean 0,80.

Sarreraren ezkerretara, gora beste igarotegi bat, estua ta malladin antzera agertzen dana.

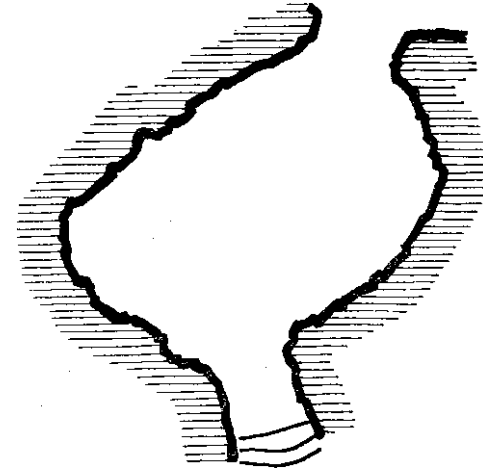
Koba barrenean, sartuta ezkerretara, metro terdiko estaiak-tita aundi bat ta arri eroriak. Aurrean aldapa. Gaiñeko al-dian putzua ta aren ondotik goruntz tximini antzeko zulo luze bat.

Arri erorien ondotik eskubira, bidea; jeixten da pixko bat, nialladi baten antzeko arria arkitzen da. Estutasuna lasai-tzen da. Beste lepo bat ondotik ta gela baten antzeko to-kia berriz zabaia goa ta gaiñeko aldian bi metro terdira es-talaktitaz beterik beste gela bat.

Sarrengo ge/a aundia orreia agerfzen da;

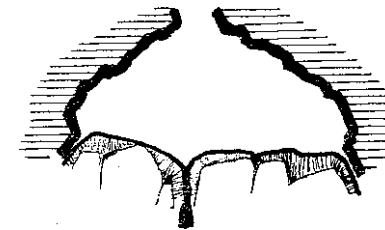

Bigarren geiafhoa; gela oneri, su-gela eman diogu izena. Bi aldetara bi metroko arkaitzak ditu. Jaixterakoan malla-diaren antzeko arria goxatu xamarra dagola dirudi.

Irugarren geia;

Koba aunditik auntsaxeago, ezkerreko aldetik, pixka bat ietxi bear da ta laster bide estu bat artu, pixko bat igo ta metro erdiko zuioa ikusten da. Barrenean bidea beruntz, aldapatsu dijoa. Estalaktitaz betea dago. Batzuek lurrean puskatuak zeuden.

b) Koba fxikia;

Aitztxiki arkaitzapean datza, ospeiean. Bide txarra dago bertaraiño igotzeko. Arkaitzean bizpau metroko babesa da. Besterik ez.

5 / 1. —LANDAREAK

Lendabizi nolako zugaitzak dauden ikusiko degu:

Aifze, Araifze: Azpindegi izeneko tokian daude gaur ederrenak. Ogei gutxinaz ogeitamar metrokoak luzean. Len ere emendik bertatik, asko eraman zituzten Pasai'ra itxas-ontzien maki-lletarako.

Azkenekoak orain dala amar urte, garbiturik, 21 metro eman zitun.

Aiña; Egur gogorra. Onen ostoa jan ezker abereak il egiten dira. Azkena Gotzaia errira etorritakoan, enparantzaz apaintzeko joan ziran aiñaren billa ta Ormaetxegaraiko mandoa il zan.

Aierfzea.

Aikazia.

Aimefza; Sakatxagoa da. Ezkurra emateko bera obena. Akuliutegi bitarte ortan dago.

Arfea; Alde aldekoa izan ezker, materialetako balio du. Bere igalia makatza. Pixtik mantentzeko aiek oberenak.

Asfigarraga.

Aifza; Zugaitza onen os-toetan, koxkor batzuek izaten dirala, esaten dute erri ontan ta andik elbiak sortzen direla.

Egiarrea; Egur gogorra.

Eiorria; Zuria, elutxeka ematen duna. Beltza, basakana. Emen diote, tximistak ez dufa ukitzen. Zugaitz bedeinkatua omen da, Amabirgiña aren gaiñean Arantzazu'n azaldu zalako.

Epurua; Ostoz aiñan antzekoa. Otarin modukoa. Bañoak artzeko egokia. Usai ona du.

Erramua; Onen bañuakin erida biguntzeko. Lesiue egiteko ta janariarentzat ona. Egosita, lurriñe ona osasunarentzat ta usai onekoa.

Gazfaña; Mota askotakoak; Japon gaztaña, fruta txikia ta materiala ona; berez sortzen da. Goiz gaztaña. Iñurrie. Mentulatza. Ori-gaztaña, egosia jateko egokiena. Mixirriketa. Tolosa gaztañe. Muxuarrara. Añagaztaña. Illeluzea.

Toki gutxitan bezelakoak dira gaztañak erri ontan, oso goxoak.

insuse.

infxaurre; Asko dago erri ontan. Len askoz geiago oraindik. Axala ariña ta mamia goxoa du. Maister batzuek, len, intxaurrekin ateratakoekin ordaintzen zioten nagusiari.

Zokotena botiketako ona da.

Zokotena, amurrayak arrapatzeko ere oso ona da; ondo astakatu ta tinte botatzen du ta orrekin amurrayak ateratzen dira.

izaia; Gutxi.

Karraskiioa.

Lerfxune; Pitzatzen ez dana.

Lizarra; San Juanetan atetan jartzen da, tximistak jotzen ez dulako.

Norfeko Aitza; Asko irabazten duna. Osto aundikoa.

Piñue; Insignis geiena, erretsiñe duna.

Pagoa; Asko dago, len geiago. Azpian egoteko

FRUTAZKO ZUGAITZAK

Arana; Egosi ta urrengo egunean purga bezela artzeko ona.

Gerezia; Ezurrekin jatea ona estomagoa garbitzeko.

Meiokofioia.

Mizpirek.

Pikue.

Sagarra; Esaera: «Aurten sagarrak, gazik eta ge-

itzaia ederra botatzen du.

Azpindegi'n daude ederrrenak, ogeita amar metro gora dutenak.

Osfazurie.

Sarafsa.

Sugandorra.

7iia; Nerbioetako.

Txopoa; Iru erakoak; bat sakatsa, bestea lisoa, beste makal karolinoa, bestea panpanoa. Au eskal malletan gastatzen da.

Unfze.

Urkia; Gutxi da.

Urrifze; Asko.

Zumarra.

Zumea.

Zie; Asko dana.

zak, guzik gozoak izango dira".

Mota asko daude: Argarate sagarrak, Abaleie, Errege sagarra, Mendiola, Merkaliñe, Patxoiosagarra, Pikosagarra, Santigosagarra, San Juan sagarra, Txorisagarra, Udaresagarra, Urkisagarra, Ibarbie.

Udarea.

-BASOAN LOREAK EMATEN DITUZTEN LANDAREAK

Aiñarra; Motza ta zarpa-

Gorosfia.

Garoa; Mendi garoa ta baso garoa.

Errafza; Koxkor gorrik arantzekin. Tximinik garbitzeko.

Oreano; Arkaitzetan. Garai batean, odolkiak egiten ziran. Erleak maite du.

Ofea; Ugari dago.

7xiiiarra: Altua.

Goroidioa.

Larra; Puntak txerrien ta personen diarrea senda-

5/ 4. —BELARRAK

Amifze; Ugariena etortzen da.

Aipapa.

Askibeiarra.

Aulbelarra.

Barrabasa.

Bosforribeiarra.

franzibelarra.

Kardaberabelarra.

Illarraondokoa; Artoalefor-

u/ 5. —BELAR OSASUNGARRIAK

Andure; Orren azala, errea ez eranstekoa.

Axari safsabeiarra; Pixa egiteko.

Bosforrie: Purgante bezela.

Ebakibeiarra; Zauria garbirik eukitzeko.

Erremeroa; Reuma ta txixarentzat. Legasa'ko Migel Atxega'k esana: «Ardotan egosi, zapi batean busti, ura jarri kolpea artutako tokian".

Kailobeiarra.

tzeko. Masusta igalia jateko.

iak.

Maima.

Menda; Menda gaiztoa, arkakusoak galtzeko.

Menda beitxa, usai onekoa.

Osiñe; Odola metzeko.

Ofsoiarra.

makoa, gaztañaren formakoa.

iruorribeiarra.

Kukubeiarra.

Pianfiilabelarra.

Pagoxa.

Piparbeiarra.

Sagasfibeiarra.

Sanfiobeiarra.

7xikoribe/arra.

Lipubelarra; Beien lepo-kozkorra sendatzeko.

Lizarraren azie; Purgante bezela.

Maima; Estomagoa betedan garaikpa.

Millue; Anisen antzeko usaia.

Mufubeiarra; Xixarentzat.

Miure.

Osfazurie; Esnetan egosita, atzan aurka (Azaiean sortzen dan gaitza).

Osfozabala; Enpiastoetako.

Perre/iile; Jribarnje base-rrian agiñako miña kentzeko, ondo xetuta beiarrian sartuta.

liiarraondokoa; Bañoa emateko.

Karraskiioa; Ezpaiak ego-sita odola garbitzeko.

Manzanilie; Tripeko miñarentzat.

Mermena; Enplastoak egiteko, Bronkioetako.

Pasmobeiarra; Pasmoarenaurka.

5/ 6. —LOREN IZENAK

Akezina.

Aiena.

Asfaiarra.

Ezkeraiena; Paretan loretxuria.

Sarafzena.

San Juan iorea; San Juanetan bedekatzeko ta gero ekaitza danean za-

Sangrinarioa; Errape miñarentzat. Odola metzeko ere bai.

7xaspikoa; Aienan antzekoa, ostoak bakan bakan dula. Ukendua egiteko.

Urrifzaren mirue; Kadena egiteko.

Zaingorrie.

Zomebeiarra; Txustarra moztu ta esnea bezeia eukitzen du.

tika surtara botatzeko. Bedekatzeko lorekin, San Juan suari eskuka bat bota bedekatzeko. Beien errapemiñarentzat pertzan brasara eskuka bat bota.

Zaikea; Ori oria izaten du lorea.

5/ 7. —USA! ONEKO LANDAREAK

Amabir/iñaren afzaparrak. Insuse.

Mendabeifxa.

5/ 8. —PERRETXIKUAK

Onak; Gibelgorria.

Gibelurdiña.

Gibel oriegia.

Kuletroa.

Onto beltza.

Ontozurie

Otsaputzek, berri-tan onak.

Udaberriko xixak.

Xixeoriek.

Udazkeneko xixek.

Txarra; Onto gorrik, autsi ezkeru urdintzen dana.

5/ 9. —BARAZKIAK

Aza.
 Azanori.
 Azelga.
 Ba/na.
 Barafxuri; Eusebi Minte-
 gi'k esana, «Baratxurie
 zillarrezko atxurrekin jo-
 rratu bear zala^. Aiden-
 tzako txuritu ta gordi-
 ñik jan.
 Lefxu.
 Lursagarra edo pafafa.
 Perre/ii.

5/10. —EGAZTIEK

Arranoa.
 Beie aundia; «Egoaizea
 datorrela", koakoa da-
 billenean, dio Modesto
 Aranak.
 Beie fxiuk.
 Gabiroi aundia.
 Gabiroi fx/k/a.
 Egaizur/e.
 ixk/xue.

5/11. —BASOKO EGAZTiAK

Arg/o//arra.
 Arxoxoa.
 Baso//oa.
 Afeak.
 Brankoiñe.
 Gaieperra.
 Egabera.
 Kurriioa.

Porru.
 i/iarra.
 Piperfxiki.
 7/puia.
 7omafe
 L/ña; Len egiten zan.
 AHorbea baiñan tipia-
 goa dauka azia. «Iriña
 egin, zabaldu, mostaza
 nastu, bularrean jarri".
 Oso ona da Legasa'ko
 aitonak dionez.

Mirue.
 M/ka.
 Ok/7/e.
 Onfza.
 Onfzamofza.
 PUufrea; Ombe'ko zuloan
 kabiak egiten dituzte.
 Sape/afsa.

ixfingorra.
 O//agorra.
 Torfo/a; Erdikoa, Aundia.
 Txorieruak.
 Usua.
 Kukua; «San Juanetan ku-
 ku, San Pedro'tan mu-
 tu", esaten dute errian.

5/12. —TXORIAK

B/rigarroa.
 Gazfarroa.
 Enara.
 Krabeiña edo Jiigeroa.
 Kaxkabeifxa.
 Pinpiñek.
 Torrefxoriak.
 Txanfxangorri; «Amabirji-
 ña'rena dala. Akatzea
 pekatua dala^, diote erri
 ontan.

5/13. —BASOKO PiXTLAK

Azkonarra.
 Azar/e; Asko ugaritu da.
 Arrafoia.
 Basakafu aundia; Len as-
 paldi izaten omen zan.
 Gaur ez dago.
 Basurdea.
 Bozkafsoa.
 Erbie; Begiak zabalduta
 to egiten dula, diote.
 Erbinuria, Erbinoie; Ardia-
 ri edo beiari esnea edan
 ezker, galtzen zaiola
 titia, diote.
 Kafagorrie.
 Kafamarfa; Arrea da, ixi-
 pu aundiakin.
 Kafamofza.
 Lepaxurie; Larrua oso ona
 du.
 Ipurfafsa.
 Leporie.
 Muxarra; «Zarren junteta-
 rako, aren olioia ona.
 Aren gantza, ontza on-

7xepefxa; «Amabirjiña'ri
 argia egin zioia ta Txan-
 txangorrik arantza ate-
 ra*, diote erri ontan.
 Saguxarra.
 Urfxorik.
 Zozoa.
 Txoriak kabiak egiten di-
 tutze Orexa'n, millaka.

tzakoa ordaintzen zute-
 la", dio Legasa'ko Aito-
 nak.
 Ofsoa; «Gaiztoa dala.
 Amandrearen garaian,
 lastargiak inbiltzen zira-
 la otsoaren beldurraga-
 tik. Negu batean arras-
 toa artuta gero gizonak
 txakur zaunka egiñaz,
 Urkietako magaiean to-
 po egin zutela. Aien pa-
 rean pasa omen zan,
 amairun aiñeko pausoa
 egiñaz". Ori Legasa'ko
 aitonak esan zidan.
 Azariaren baxbakin asi
 ondoren, akatu zituzten
 danak.
 Illatie, orduan, illuntzean
 otsoei beldurra emate-
 ko izaten omen zan.
 Sagu.
 Saforra.
 Safaña.
 Urzakurra.

5/14. —ARRAYAK

Amurraie.
Aingire.
Kangre/oa; Len etzegon.
Txaiburua.

Urzorrie; Edan ezker, al-
kola artu bear omen da.
Xerbua; Len bai, orain ez.

5/15. —NARRAZTIAK

Arrobia; Bustia dan ga-
raian ateratzen da. Ler-
tu ezker benenoa dau-
kala, diote.

/ela.

Muskerra; Esaera zarra,
«Belarrietan sartu ez-
kero, zazpi errietan kan-
paiak jo bear dirala".

Subea: Asko daude ta

era askotakoak. Gorrie,
Berdea, Zurizta, Arrea
ta Beitza (lkuliutan go-
rotzetan asko arkitzen
dituzte).

Surangi/ie.

Zapue.

Ziraune; Ez duia ikusten.
Oska egin ezker su-
bea baiño gaiztoagoa.

5/16. —BIZIDUN TXIKIAK

Arkakusoa.
Akañe.
Amona manfangorrie.
Armiarma.
Arfapoa.
Barea.
Elbi andik.
Eriea.
Elfxoak.
Ezpa.
Ipurfargie.

tzeko. Azkazaietan sar-
tzen dala diote.

Karakola.

Lizforra.

Mandauia, Mandoelbie.

Labezomorroa.

Mixirrika.

Sifse;

Txingurrie.

Tximufxa.

Zorr/e; Len bai, orain ez.

5/17. —ETXEKO ABEREAK

Asfca.
Akerra; Gaitzak baztailze-
ko ikullutan ta artaldie-
tan sartzen dute.
Ardia; Askori izenak ema-

ten dizkiete. 9 urteko
aurrak, Andres Iturrioz'-
ek emanak; Ixipumotza,
Ari, Mixirrike, Burrun-
tzik, Primo, Pinto, Ma-

kala (aitak jarria), Sasi
(Andres'ek jarria), Mo-
toztune (ille arroa ko-
petan; aita jarria), Ti-
tibakarra (Joakiñek ja-
rria).

Aunfza.

Beiak.

Seorak; Beorren umei;
Beokak emeari; Zaldi-
koa arrari.

Sefizuk; Mendiko beiak.
Orain dala 36 urte ken-
du zituzteia.

Idiak; Zortzi pare eza-
gutu ditut, traktoreak
etorri arte.

Kone/oa.

Kafua.

Mandua; «Umerik ez, bea-
rrik ez", diote emen.

Pafoa; Olloen gaitzen aur-
ka ona dala diote.

Oioa:

7xerrie.

Zakurra; «Tximista tira-
tzen dula", diote. Era
askotakoak daude; etze,
ardi ta etxeokak. Lega-
sa'ko aitonak esaten zi-
dan: «Txakur eizea, pes-
tarik onena".

Zaidia.

6/ 1. —OREXA'KO BIZTANLEAK

1970'ko Abenduaren 3'an zenbatuak:

Izatez: 144

Eskubidez: 145

6/ 2. —OREXA'KO BIZTANLEAK 1886 GARREN URTEAN

BASERRIAK:

Alzifurriefa	= 6	Idiarfe 1.º	— 8
Benfaberri	= 5	Idiarfe 2."	= 4
Sidarfe	= 5	Iribarren	= 10
Sidabe	= 6	Juandeaguirre	= 7
7xur/ñe zarra	= 5	Larfea	= 9
Txurine berri	= 5	Legasa	= 7
^ s e / o	= 5	Mafxinea 1.*	= 4
Efxegara/	= 8	Mafxinea 2.º	= 5
(Eulea aide batean bizi zan, bestean olio saltzailea)		” ”	= ^
Efxabe	= 5	Mikelenea	= 4
Efxeberri	= 7	Errota	= 8
Gaindirofza	= 3	Ormaefxegaraikoa	= 5
Gorzenea	= 4	Ormaefxe-azpikoa 1.º	= 7
		Ormaefxe-azpikoa 2.º	= 6

Unsaiu 1/	=9	Sarregi	=10
Unsaiu 2.º	= 6	Urzuku	= 7
Paskuaienea	=3	Erreforefxe	= 2
Serorefxe	= 2		

1901 garren urtean ustutzen da betiko Errota ta Aya'ko Alzo-la'ra dijoaz bizitzera.

1892 garren urtean agertzen da lenengo aldiz Aku/iufegi base-rria ta 7 biztanle ditu.

6/ 3. — ORAIN, 1973 GARREN URTEAN DITUN BIZTANLEAK, BERTAN

BIZI DtRANAK
Baserriak:

Lentegietara:

Alzifurriefa	=9	= 1
Mikeienea	=9	= 1
Larfe	= 6	
Gogorzane	=6	= 1
Mafxinë	=3	= 1
Ormaetxegarai	=6	= 1
Ormaefxe	=6	=2
Iriarfe	=4	
7xunë berri	=5	
7xunë	=9	
/ribarren	= 8	
Ma/korra	=4	=2
Legasa	=7	=3
Erreforefxe	= 1	
Sarregi	=3	= 1
Efxabe	= 3	=2
Danetara: 90 biztanle ta 15 langiile	inguruetakoko lantokietan.	

6/ 4. — Amabost sendi bizi dira. Danak baserritarrek ta danak euskal-dunak.

Ezkontza asko erriterren artean egiten dira. Amabost baserri-tik, amar baserrietan, erritarren arteari egindakoak dira.

Lanerako oso langilleak dira ta gaiñerakoan zintzoak; buruz argiak.

Zerbait esan nai duteiako, gizon batzuen berriak jaso ditugu: Legass'ko Jose inazio Atxega txistularia, igandero etxetik erri-ko enparantzaraño txistua joaz etortzen zan. Menditik ezer eka-

rrri gabe ez omen zan etxeratzen; bear ba zan, edo besterik ez ba zan, arri batekin orma egiteko etortzen omen zan.

Azkenean ii zanean, pena bat bakarrik omen zuan: «Ordu ba-teko patata jorratzea gelditu zitzaiola". 82 urtekin il zan.

Matxiñe'ko aitona berriz, 85 urtekin il zan. Aste bat il aurretik perira joan ta sagar landareak erosi zituan ta lurrean sartu. An-dik egun batzuetara il zan. Sagar aietatik jango zuanik etzuan pensatuko.

6/ 5. — Euskera besterik ez da egiten erri ontan. Erderaz erritarren ar-tean egitea erri ontan, gaizki ikusia dago.

Erderaz geienak dakite.

Elizkizunak danak euskeraz dira.

Anaiarteko guda ondorean bakarrik, bizpairu urtetan, itzaidia ta errosarioa erderaz egitea, gotzaitetik apaiza beartu zuten.

6/ 6. — Erri onen euskera zeinën jatorra ta garbia dan ikusteko, asko erabiltzen dituzten itza batzuek jasotzen ditugu:

Abaroa: babesa, itzala ar-	E/kor; gogor antzekoa.
dientzat.	E/fzarroa; adarra soñua
Aburu.	egiteko.
A/dezga/n.	Endan; belarra pillan.
Amor eman.	Eoskorra.
Arrandie; uste pixko bat	Errefxindu.
duna.	Erremaia: aberen aurreko
Arraspa; Lima bezelako	soka.
tresna koxka aundia-	Efekiñe.
goekin.	Ezea.
Asekaifz: beinere asetzen	Ezponda.
ez dana; artzeko kon-	Ga/barrak.
tua besterik ez.	Ga/gea; freno.
Arrefa.	Garaifu.
Azfie; asmatzen duna.	Gorbezie; gozorik ez duan
Azfakafu.	gauza bat.
Baneafu; lurra baneatzen.	Goaifik; abarkan lokarria.
Bil/aukeria; zerrikeria.	Iliafia.
Biurrifzen.	liiinfxe, Iliunfxe; ikatza
Desf&fxe; karrexia.	egiteko egurra, belztu-
Idiak.	

tzen asita, ez danean
erretzen.
Iminzioa; ezin egona, aize
xamarra.
/fzafz/e; etenak beatzetan.
ixikafu; burla.
Ixx/nfsua; oroitu gabe iges
egin.
izue; beldurtie.
izpie.
J/poya; egurra eman.
Joaid/a.
Kaiaxka; gizon kalaxka.
Kofaroa; gaxoa.
Laba/ndu.
Lakefu.
Laifaie; belarrien siñalea.
Lardakafu.
Lausoa; begitan lausoa
edo iduripena.
Lazfandu.
Legea; bidexur iegea edo
zikiña.
Lerdena; lirañe.
Lerdea.
Limurfu; gozatu.
L/zundu.
Luizie.
Malkafza.
Marga; mendi sakona.
Marraka; ots berdiña.
Medarra.
Minfzik gabekoa: azalik
gabekoa.
Mokoiea; gaizki esaka.
Mufegi.

Nag/e; gogorra.
Alarrafsa; egualdi narra-
tsak.
Marra; arrastan.
iVaskarra; ardi arrotza.
Parpailak; txintxillikarioa.
Pafaidu.
Perra/iie.
Perdesa; utsunea, galera.
Ogifarfekoa.
Okeia.
Sasfrakeri.
Soraioa; saitariña.
Suafza; meta.
Sumindu.
Toiesafu.
7xaikorra; bizkarrean kon-
korra.
7raskaia.
Txandaka; mendiak larru-
tzen dituztenean.
7xirriken; belarra mendi-
tik etxera sartzeko ka-
blea.
7xokafiIIa.
Uxarrean; muturra lurra
larrutzen.
Xorxeagoa; min gutxikin.
Zapafza; zakarra.
Zekena; garbia ez dana.
Zez/ña.
Zofaia.
Zimeia.
Zonfzofu.
Zurre; lepoko illea.

6/ 7.—EREDU BATZUEK, EUSKAL JOSKERA NOLAKOA DUTEN JAKI-
TEKO-

— Gorputzaren aldia edo tenplea.	— Orpotik nago.
— Orain jauzi zera edo konturatu zera.	— Burua gaindu.
— Noiabait aia esan dio- zu.	— Txekorra zakurra miii- katzen.
— Aidea bai latza.	— Eskumuturra b e a r t u nua n ta miña jarri zi- tzaidan.
— Loafiakin zapalduta.	— Gurdi belarra osatu degu.
— Gizona biguña ta be- ratsa.	— Lagunez osatu gera.
— Zeatz meatz.	— Nor edo nor joango za!a ba zekiten.
— Loak artu zaitu.	

6/ 8.—AURREN ARTEAN MOKOLE EDO IXIKAK

Galtzaundi.	Petrala.
Aizapeiatxa.	ipurximurre.
larra.	Arroa.
Txoliñe, txoraa.	Putrea.
Txatxue.	Afue.
Txepeia.	Urdea.

ESAERA ZARRAK

6/ 9.—Krisfina Afxega

«Beie min eta gurdie negar".
«Abendua illea: jai uts eta gabe **utS**".
^Abenduko izarrakin eta ostatuko neskatzakin ezin diteke
fiatU".
«San Simon eta San Juda, udara jun da, negua eldu da,
artzai gajua galdu da^.

Pauia Gibe/alde

«Izenik ez dun gauzik ez daia, baiñan sorgiñak ba duta^.
«Onez gaitzen zaiila, gaxotutakoan galtzen da*.
"Erregeak ezkerro, eroak iarri*.

«Arri ondarra egin da^ (Arrituta geiditu naiz). Gaztaña asko ikusten zutenean.
< *Itxasoan dan arrairik obena, aldana".

f eiix Maikorra

«Ezkerretako belarrie gorritzen danean, baten bat gaizki esaka ari dala*.

Bobusfiano Arriiiaga

«Gazteak oloa buruan". Oloa Barranka'n egiten da.
«Dagoana buru aundi eta dabillena sabel aundi".
«Mandoak umerik ez eta bearrik ez".
<-Kaletarrak alkarri alde ezin egiñik bizi dira".

Jenara Gasfesi

«Tarte ortan makilla autsiakin ez sartu".
«Eiur aundik ori du txarra, ateak ixten ditula^.
«Jokue ez da errenta, askoz ez obe ollue erreta edo kapoia askoz obe erreta*.
«Odolkiak ordañetan".
«Oñezkoari eskerrik ez ta zaldizkoik arrapatu ez*.
<-Azkar azkar nintzen, guzien bearrean nintzen. Mote! motei nintzen baiña antxe pasa nintzen".
«O!axe gure kcutuk, bi punten lotuk ta erdin korapillatuk".
«Ixilik dagonak uts egite bat; ari danak asko".
«Artza ematen dezu". II!e ta bizar tenteakin ikusi ezkerro.
«Otsoa aitatu, otsoa atean".
«Txerriak ez dira sagar usteiak".
«Abe Maria, aurrera bidea".
San Markos'ek bere egunerako eskatu omen zuan, «Zintzarri bat beiar bete eukitzeko, ze gerta ere*.

iriarfe'ko Jose Mari

«Txerri gosea, ezkurra amets; o!o gosea, kantari; neska asea, dantzari".

Modesfo Arana

«Artoan gatzan dañe ez dezu egin". Egua!di txarretan, jendea lana egin gabe zegoenean, au esaten zuten.

Maria Ifurraide

<Lo ondo egiten dunak arrika ere ez dago galtzerik".

7xune'ko Joxe

«Beorrean eta erlean, dana ez jartzeko" esaten zuten !engo zarrak.

Beste batzneri entzundako esaera zarrak

«Tolosa'koak eze ezak".
«Eltzarroa jo ezkerro, beorrek izutzen dira*.
«Alde aldeko gizonari, ala artu bear zaio^ .
«Kaiparra ondo dantzatu dio".
«Barrenak agindu a! dik".
«Orrela edan ezkerro, gizon usaiak alde egiten dio".

ATERALD! JATORRAK

8/10. —Migei Afxega

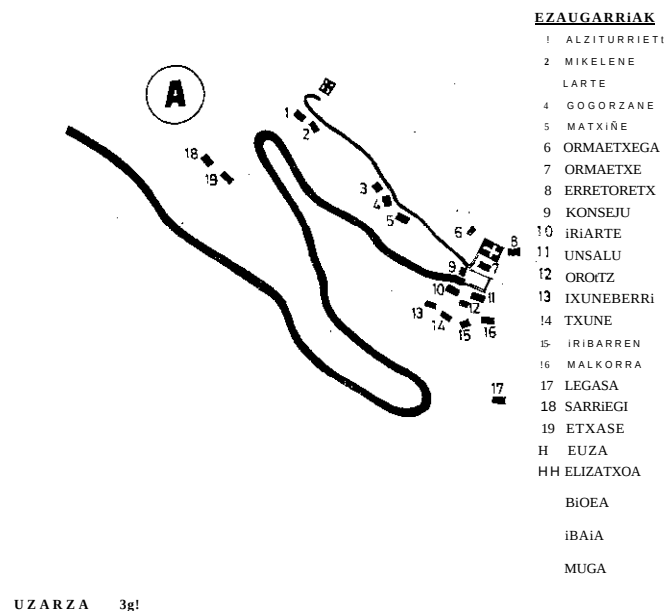
Gazte bat etxe batera dijoo, maite mindua btlla. Bi bizitzako etxea zan. Etxeko andrea atera zaionean: «Bigaren bat, ba ote zeukan* galdetzen dio. «Zuk bear dezuna beste atean dago", erantzuten dio.

Paui Gibeiaide

«Txantxangorri batenak, sei libra tripaki.
Aren ama zeintzan, Xenpelarrek daki.
ttxasoan ari ziran arboiak aldatzen
Itsuk ikusi du, etxea erretzen
Mutuak bere bear ez, jendea biidutzen
Anka motzak ba zekin bidean korritzen".

Jenara Gasfesi

<Erropa onekin joan bear ai det?" galdetzean. «Zatdibi'ko kanpaiak jotzen dula, duna dunakin^.
Alkiza'ko kanpaiak jotzen du: «Dirua dagola, Peru ta Lete'n, PERU TA LETEN..."

Orexa'ko bidean dagoen itxiiefa izeneko baserriko Pafxik

Soldado txiki bat ikusita; «Orrek tiroari ze indar emango ote dio?»

ipintza'ko aitonari, Lizarza'ko mutiliak alkarrekin basoan:
«iilea atzo moztu nin. Ze moduzkoa ematen du?
KAPONARRA motei!"

Jesus Mari Baiardi

<'Odoikiak ez ditugu geroko uzten".

Jone ifurrioz fsei urfe)

«Ze uzte den, ura meloya dala, iri antza ez emateko?"

Maria Luisa Arriiiaga fbof urfe)

c'Maria Luisa, ondo egon al zera eskolan? —apaizak.

Neska batek, nunbaitetik. —Ez.

Ni au baiño txintxoago natxion", —Maria Luisak.

Erria naiz oso txikia izan, ba ditu iru auzo. Bat, eliza ta Errikoetxearen inguruan. Bestea, beraxeago, Elbarrene izeneko ta irugarrena efizatik sortaldera San Markos izeneko basetizaraño dijoan bide ondoan dagona ta izena Intxaurpe du. Beste bi baserri ba daude Lizarza'ra dijoan erregebide ondoan. Baita beste baserri bat bakarrik, erreken gaineko aidean ta Efbarrene auzoaren azpian.

Etxe danak bakarka daude. Ez dago bi bizitzako etxerik beteta, utsik bat baizik.

la danak beren etxen nagusiak dira, iru ezik.

Usturik eta oso ondatuak dauden etxeak auxek dira: Jauanagirenea, Birabe, Bidarfefxe, Akuliufegi, Unsaiu, Paskualene, Efxegarai.

Efxeberri'ra noizbeinka etortzen dira nagusiak, oporketak igerotzera.

Etxe danak atzeko aldea, iparraldera daukate, sartatdera. Etxa aurea berriz, sortaldera. Beste batzuek berriz mendi atdera, bidera ateratzen direla; gelak eta balkoiak aldapa aldera dituzte. Atzetik goraño ondo itxiak dauzkate, ganbaran belarra ez ustettze arren.

- 8/4. — Len etxe danak izengoitiak izaten zituzten. Geroztik aztu dituzte. Geienak agertzen ditut.
 Aizifurriefa; Atorrabiurri.
 Juandabarrene; Txerribuztan.
 Paskua/ene; Kiskiiiikaskuiu.
 Mikelene; Kartolatxulo.
 Larfe; Txopilapain.
 Gogorzane; Gorotzaundi.
 Mafxiñe; Ibiliturri, Matxiñemando.
 Efxegarai; Esoiabuztan.
 Konse/u: Ardozorro.
 Ormaefxe; Txeiatero.
 Unsaiu; Txiietero.
 /riarfe; Kaikopurrust.
 Txuñeberr/; Taloterdi.
 Txuñe; Kapaundi.
 iribarren; Irrixtari.
 Maikorra; Kopetaundi.
 Legasa; Babazorro.
 Sarriegi. Sartuatera.
 Urkuzu; Kanpazo.
 Saturnino Gastesi erreitorak, izen oiek esatea debeku zuan. Geroztik utzi dituzte.
 Gizon batzuen artean, noizbeinka, Konseju'n esaten dute itza, «xaida bero" da.
 Errian esaten dutenez, izen goiti guzti auek, Belizturri etxeko iru neska itzmoteiak ateriak omen dira. Ara nolakoa dan ipuia Larte'ko Migel'ek esana, 1973 urtearen Ekainan: «Belaizturri'ko etxean iru neska itzmoteiak bizt ziran. Gizon-gaiaren zai omen zeuden eta amak esan omen zien:
 — Zuek ixilik egon, nik itz egingo diot.
 Ardatzen zeuden. Neska oietako batek esan zuan:
 — Nere ariak tita).
 Besteak erantzun zicn:
 — Eten batain eti aton.
 Irugarrenak:
 — Nik, amak etan dun betela, itiiik itilik naton.
 Senar-gaiak esan zien:
 — iru alabatxo, iruak itzmotelak.

Neska zarrak atzetik zioten:
 — I berriz antoteia.

- 8/5. — Orain daia bosten bat urte, etxe batekoak, errian, udaran, ura naikoa izate arren, tuboari giitza bat jarri zioten. Giltza ori kentzera egun batean gizon asko joan zitzaizkien, etxekoandrea aserratuta, gizon aiek orreia bataiatu zituan: Tripustela, Belarriaundi, Kojoa, Ankazabaia, Begioker, Gorra, Ipurtiar-eskeletoa, larra, Beatzmotza.

9/1.—ERRIAN DAUDEN ARDI BORDEN IZENAK

Arane izeneko tokian: Efxegara/'ko Borda, Sarregi ta Txuñe Zarreko borda bat, Legasa'koa, aurrerago Malkorra'koa.
 Afx/k/ Borda Iribarren'goa.
 Bordafx/k/, Arfexeaide fa Txuñeberrikoa.
 Uxañe'ko Bordak: Larfe'koa ta Bordafx/k/ eroria iriarte'koa.
 Narbaizu'n: B/arfexfe'koa, Ga/ngorofza, Sarr/eg/'koa, Efxegara/'koa errea.
 Orunbe'koak: 7xuñe'koa, Ormaefxe'koa, AkuIIufeg/'koa.
 Aku/Iufeg/'n: Akuiiufegi'koa, Ormaefxe'koa.
 Beorte'n: Unsaiu'koak bi.
 O/anfx/k/'n, Mikelengoa iuiziak eramana.
 ifx/p/fa: M/keien'goa, Paskuaien'goa, Juandabarren'goa, Aizifurriefa'koa (7xexu borda).
 Errofane'n: Paskuaien'goa eroria.

- 9/2. — Borda batzuen ingurueta soroak daude ta lurak ondo ixteko, ataka, esie, langa, langabera, zontoya, langa sareak, emen edo an, ikusten dira.

10/1. —BIZIBIDEAK

Amabost sendiak baserrietan bizi dira. Geienak baserritik bakarrik bizi dira.
 ingurueta iantokietara, iru gizon ezkonduak bakarrik dijoaz lanera.
 Danen artean lanera dijoaztenak egunero amabost dira.
 Esne beietara jotzen dute etxe geienetan. Esnearekin eta aragiarekin ateratzen dute bizia. Baserriko lanik astuna belarra beientzat biltzea da.
 Etxe geienetan ardi mordoxka eukitzen dute.

- 10/2. — Orain dala bi urte Iberduero'tik argia errira ekartzerakoan, Zen-trai zarra Legasa'ko semeak zurginak artu du. Bere iantokitik aide lana egiteko dauka.

Errian lanik astuena, udaran betarra bittzea izaten da. Neguan berriz piñudiak garbitzen ibiltzen dira.

ETXEA

- 11/1. — Erri ontan, bizitokiari «ETXEA» deitzen diote. Ez dute beste izenik ezagutzen. Gaiñera, ere, ETXEA esan bearrean BASERRIA itza erabiltzen dute.

- 12/2. — Etxe geienak sortaldera begira daude. Amabostik, amairu. Sukaldea ere sortaldera daukate, amabostik, amairu. Ikulluaren sarrera sortaldera begira; amabostik, amairu. Bizitzaren atea sortaldera daukate; amabostik, sei baserrik. Etxeak nola aldapan egiñak dauden, bidea gaiñeko aldetik daukate.

Bizitzaren atea, bidera zuzenean ematen dutenak; amabostik zortzi.

Etxe batek dauka bakarrik iparraldetik sarrera.

- 12/2. — Erria egutera aldera dago, baita etxe danak :ere.

- !2/3. — Baserr: danak bakarka daude, baiñan batetik bestera ez ain urruti.

Etxe bat bakarrik dago urruti xamar; aidameneakotik kiiometro erdi batera.

- <2/4. — Etxe geisnak, berebiila bertaraiño sartzeko moduko bidea daukate; amabostik 8.

Ezin dute berebiilik etxeraiño sartu, amabostik zazpi.

- :2/5. — Baserri geienak, lurak etxe inguruan dauzkate.

Etxe azpian baratza; amabostik amaika.

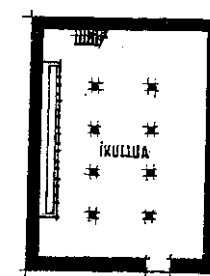
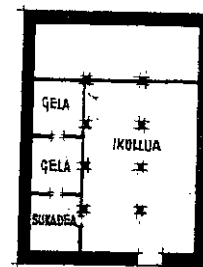
- 13/1. — Etxe geienak baserriak dira; amabostak.

Gaiñera ba dago, eskola ta maestraren bizitza. Baita Erretora-ren bizitza.

Errikoetxea enparantzaren sartaldean dago ta goraxeago Eliza.

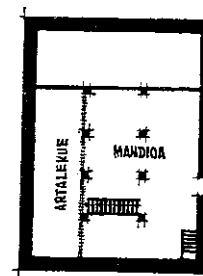
MATX)ÑE

IKULLUA

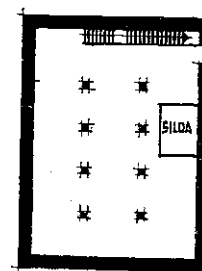
GAUR

1^a BIZITZA

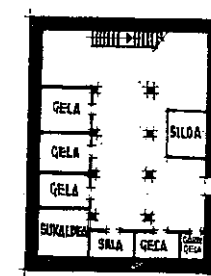

LEN

GANBARA

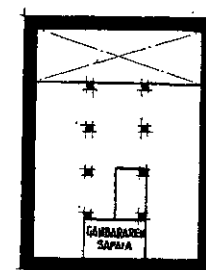

GAUR

GAUR

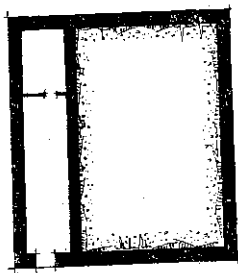
2^a GANBARA (Belarrarentzat)

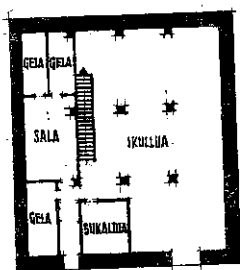
GAUR

TXUNE

UPATEGIA

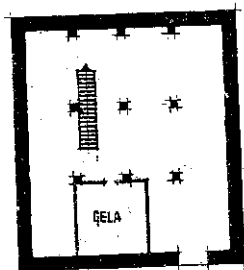

IKULLUA TA BIZITZA

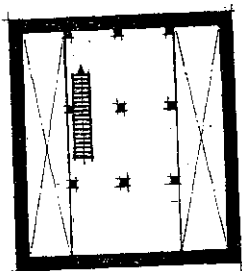
LEN

GANBARA

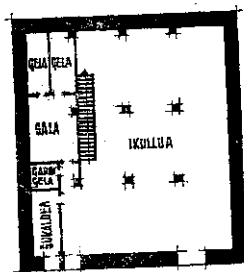

LEN

SAPAIA

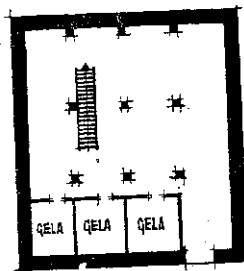

IKULLUA TA BIZITZA

GAUR

GANBARA

GAUR

Len Etxeberri izeneko etxeari Oroifz deitzen diote orain eta nagusiak Donostin bizi dira ta egun batzuek igarotzera noiz-beinka datozte.

14/1. — Etxe danak bi eroriko tellatua daukate; azpialdea ta gaineko aldea izenekoak.

Erretoretxeak ta Errikoetxeak lau erori bakoitzak dauzkate.

14/2. — Etxe geienak zabalak baiño luzeagoak dira.

14/3. — Aldapan egiñak; amabostik amalau.

14/4. — Bi eratako baserriak ikusi ditzazkegu; batzuek sukaldea ta ikullua maiita berdiñean daukatenak; amabostik bost. Besteak ikultua beran ta sukaldea goten daukatenak; amabostik amar.

15/1. — Etxeak iru gauzetarako egiñak daude:

Sendia = bizitza.

Abeigorriak=ikullua.

Belarra=ganbara.

Ori dana toki berean eukitzeko nai ta naiez etxe aundiak euki bear.

Bi alderdietan orma lodiak dituzte.

Tella gorriko teilatua daukate; euri asko egiten dualako.

Ipar aldera ganbara itsia daukate. iparrak beti orma ondoan dagon belarra, bost zentimetro gutxinaz galtzen du.

Ganbarak, sortaldetik geienak irikiak eukitzen dituzte ta an belarra sartu bezela egoten da.

15/2. — Etxeak zabaiak dira, bizitza ta belarra batean eukitzearren. Sortaldera begira daude osasunarentzat ohea dalako.

Ganbaraiño sarrera bidetik zuzenean egiña daukate ta orrela bertaraiño sartzen dituzte belarrak.

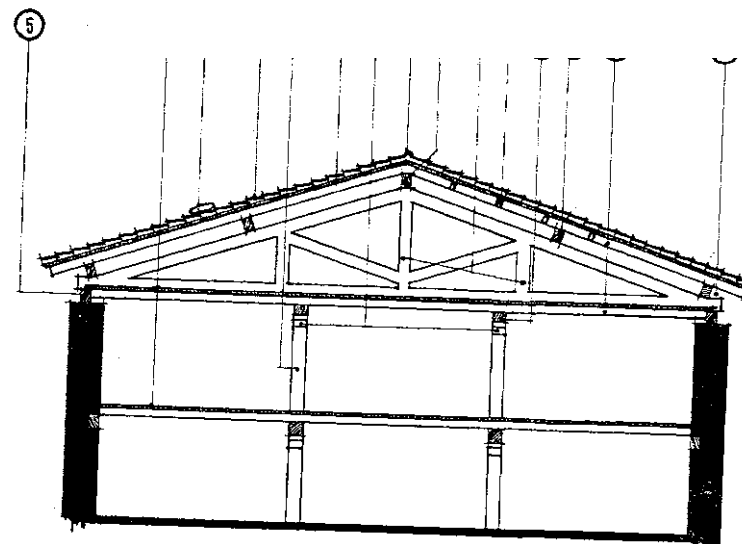
ipar aldea ta ego aldea txarrak dira aizeak asko jotzen dulako.

Bi ayeka oiek nai ta naiez itsiak euki bear. Sortaldetik berriz-irikia askozek ohea dalako.

16/1. — Arkitzen diran baserrien eredu bezela, bi azalduko ditugu. Bat, sukaldea ta ikullua neurri berdiñean daukana. Bestea berriz, ikullua bean eta sukaldea goien.

16/2. — Etxe batean, Ormaetxegarai-n, ganbarako sarreran estaipe eder bat dauka Karrea tzenarekin ezagutzen dutena.

- 17/1.— Migel Atxega Legasa'ko aitonak esan zidan etxeen oñarriak nola egiten zituzten: Oñarri sendoak eukitze arren, arkaitza gogorra billatu arte zuloa egin. Zuloa beian zabala, gero relaja koxka bat zabalagoa. Gero mearragoa. Relaja arriak, Aitxikin ba daude galantak.
- 17/2.— Ormentzat, arri egokia billatu ta morteroakin egin. Morteroa, len lurra kareakin nastuta egiten zan.
- 17/3.— Migel Atxegak esan zidanez, geien arteko ormak, len, lenda-bizi urritz makiilakin etsie egiten zuten, gero iurra ta kareakin ondo itsi; batzuetan lurraren ordeztroskarekin edo troskaren lurrarekin ixten zuten; zirritoak ondo estaltze arren. Orrelako ianak, usturik dagon Akullutegi'ko baserrian bakarrik ikusten dira. Orain barrengo ormak, bustinerrearekin edo tadrilioarekin egiñak daude.
- 17/4.— Arria, karea, troska ta urritza, naikoa billatu diteke Oresa'ko lurretan.
- 18/1.— Baserrien sapaia, oso egai zabalakoa da; argazkietan agertzen dan bezeiakoa.
- 18/2.— Sapaia egurrak dituzten izenak, Legasa'ko aitonak esan zizkidan bezeia.
Goitik bera asita:
Goiaga.
Kontragoiaga.
Astazaldia.
Zuntoia (pillareak).
Zapata, pareta gainean dijoana.
Kapiarioak, lata azpian dauden enbor txikiak. Kapiario batzuek oso landuak izaten dira, adibidez, Maikorra, Ormaetxegarai ta Errikoetxean ikusten diran bezela.
Artaia: lodigoak tellatu ertzetan.
Txiniëia.
Saetazuloak; pareta ta tellatu tartean dauden zuloak.
Galior, gain gaineko zatiari.
Gezur goiaga, ia ertze aidera dagona, baiñan pillarerik gabe.
Frontaiak, pillaretik pillarera dijoazten egur aundiak.
Gain gainean teila.

- (?) GOIAGA
@ KONTRAGOIAGA
(?) ASTAZALofA
(4) ZUNTOIA
(5) ZAPATA
@ KAPiRfoA
0 LATA
(§) TELLA
(?) ARLAIA
@ TXiÑiELA
@ SAETAZULOAK
@ GALLOR
@ ZORUE
@ PiLAREA
@ FRONTALAK

- 18/3.^—Etxeak, lau ixuriko tellatua daukanean, goiagatik etxe ertzeroa dihoan egurrari, Agiloia deitzen diote.
- 18/4.—Sapaiako etxegintzaren gaiak, tella, arrilosa ta aritza dira.
- 19/1.—Bi ojako ateak dira erri ontan; geienak 2,25 gora ta 2 metro zabalean.
- 19/2.—Leioak, bi ojakoak; geienak metro bat gora ta 0,80 zabaiean.
Erretoraetxeak leyo batzuetan leyatiilak ditu.
- 19/3.—Ormetan dauden zirritu me ta iuze batzuei, Saefak deitzen diete. Erriko baserri askotan daude. Begiratu batean errex ikusten dira.
- 19/4.—Sarraiia, geienetan morrolloakin daude; patanka bat bezela.
Len ale geienak maratillakin ixten ziran, baita trankarekin. Tran-
karen izena erri ontan ateala da.
Orain etxe askotan, ateak giltzekin ixten dituzte; giitza luze
aundi oietakoak edo berriak txikiak.
- 20/1.—Etxe bakanetan Kontragoiak koxkekin apainduak dituzte.
Etxe bakan batzuetan ere tellatua eta ormetan, Gurutze aund!
batzuek pintatuak daukate.
- 20/2.—Ez da iñun armarririk arkitzen.
Etxe barrenak ez dituzte apaintzen; ez sapaiak, ormak edo le-
yoak.
- 21/1.—Beko sua bi etxetan bakarrik ezagutu dut. Gaur etxe batean
gelditzen da.
Len etxe danetan zuten; etxe batzuetan bai galantak, sukatdea-
ren erdian, tximini borobi! galantakin naiko zabala; Paskua-
len'gaa ondo ikusten da (2 j4 x 2 ^) ta Ormaetxegarain. Beste
suak orma ondoan zeuden.
- 21/2.—Beko suaren tresnak, aipatzen ditudan izenekin ezagutzen di-
tuzte;
Su azpian burni bat
Atzean beste burni bat irudiakin.
Labatza burnea erdian txintxi!!ika, pertza jartzeko.
Kuardoko tximinia troskako arriarekin.
Kurtiñe edo tximini zapie inguruan.

- Su burniak egurra eukitzeko.
Erretzeko egurra; zotzak, arbak, egurra.
Aga, tximinia garbitzeko.
- 21/3.—Etxe geienetan, goiko burnizko sua dute (sukalde ekonomiko
oietakoa).
Gaur berriz, gasezko sukaide berriak etxe guztietan jartzen ari
dira.
Neurri berean daukate jarriak: egurraren sukaidea, gasezkoa ta
garbaska.
Beste aldean, ontzientzat ta ogiarentzat arasa, izozkutxa ta gar-
bikutxa.
- 21/4.—Eusebi Mintegik esan zizkidan bezela, sukaldeko beste tresnak
ziran:
Zizailua; eseritzeko aikia, mai batekin erdian.
Beste mai bat.
Krispie.
Talomantene; taloa zutik jartzen zan.
Neskamea; eltzea berotzeko. Esnea berotzen, an, jartzen zan.
Tafoburnie.
Lapikue.
Burruntzia.
Lurrezko eftzeak.
Kobrezko pertza.
Almaizeroa.
Suburnea.
Kearrak.
Sulfe:
«Buruan artuta iturrira joaten zaia Joakina, Ormaetxega-
raiko Pedro'n ama".
«Ametsetan, Oresa'ko errotara, sufie buruan artuta ate joka
nola aritzen ziran".
Legasa'ko Migel'ek esan zidan sukaidean eukitzen zituztela:
Arraska edo fregadera bere afturan. Gaiñera, rñatak, afkiak,
apalak, arasa (armarioak).
- 22/1.—TXiMiNiAR) BURUZ ESAERA ZARRAK
Krisfina Afxegar
«Olentzero, Gaboneko tximinia garbitzen ibiltzen zala*.

«Oientzero, orain etorriko da, tximini bera, Eguarri bezperan".

Eusebi Minfegi;

«Etxeko labatzak jakiten zula etxeko berri".

«Olantzaro tximinitik bera etortzen zata^, esaten zuten zarrak.

«Ekaitza ba zetorrek, asi dituk kearrak".

23/1.—Tximinia, orain len bezeta, kearentzat eukitzen dute; bidea izan dezan.

Len suari indarra emateko, auspoa erabiltzen zuten.

23/2.—Miketen'go baserriko nausiak etzuan nai izaten, masterrak tximinirik eukitzea.

Orduan, kea, sukaidetik ikutlura zabattzen zan eta ango zirri-toetatik landara.

24/1.—Len baserri danak, ogia egiteko !abea zeukaten. Batzuek bota dituzte.

Oraindik, zutik iruren bat geiditzen dira.

Argazkiefan ikusfen dira geidifzen diranak.

24/2.—Labeko tresnak, Eusebi Mintegik esan bezela auexek dira:

Labendaie, ogie sartzeko pa!a.

Peakie, eskobarea bezeia.

Palarra.

Erratza.

Orramaie, masa egiteko pla.

24/3.—Labegintzaren gaiak Legasa'ko aitonak esan bezeia:

Zoruan ladriioa edo bustinerrea, Arkoa edo gaiña, troskarekin egindako masa ta teiiatua.

24/4.—Labearentokia:

Ate ondoan, edo sukaidean edo sukalde ondoan zegoen.

24/5.—Labea, ogia ta pipar opii!a egiteko zan; pipar opilia paper gainean jartzen zan.

25/1.—Etxetan orain daia bi urte ezkerotzik, argi indarra daukate. !berduerok emana. !!!unduta, etxetik a!de ibiitzeko. iinternak erabiltzen dituzte. baita ere kandeia faroiakin.

25/2.—Len berriz zer?

Eusebi Minfegik dionez;

a) kinkea, ojalataskoa, makillan sartuta argimutillan.

b) argizarie.

d) esperma, kandela txikie.

Migei Afxega, Legasa'ko aifonak dionez;

a) kinkea karburuakin.

b) argizaria gelara joateko.

d) errira joateko, lastoa edo garoa.

Pauia Gibe/aidek dionez;

a) krisallua.

b) argizarie ta petroleoa.

d) errira joateko, lastoa edo garoa edo poxpoluekin.

25/3.—Paula Gibelalde dionez, argi zarie eusteko, ojalatazko kirte^nak eukitzen zituzten.

25/4.—No!a pixtu sua?

Legasa'ko attonak dionez, suarriarekin ardaia berealaxen pixten da. Baita poxpoluekin gaur bezela.

Etxe batzuetan ba dauzkate tresna berri batzuek ere.

26/1.—Sukaldea, ikullu gainean daukaten etxetan, ba dituzte entrada ederrak.

Entradetan, !en bildutako jan gaiak eukitzen zituzten; gaztaña, artoa, garie, sagarrak eta abar.

Entradik ez duten etxetan, jan gaiak ganbaran gordetzen zituzten.

Jai aundietan, sendi osoa biltzen danean, Sa!an bazkaltzen dute. Sa!an, armarioetan, arropa zuria jasotzen dute ta kutxetan ontzie. Saletan ikusten dira; maia eder bat erdian, aikiak eta ordukari luze bat.

Ormetan berriz txintxillik, sendiko eta ezkontzetako argazkiak. Geietan berriz; oiak !o egiteko ta arasa bat eta alki bat. Paretan iltzean txintxi!!ik, santuen kuadroak.

28/2.—Lo egiteko ge!a !en senar emazteak eukitzen zuten; beste danak alkobetan.

Etxe askotan, alkobak saietan izaten ziran. Aikobak, oial zuriekin edo kurtinekin ixten zituzten.

Etxe batzuetan, entradatik salara sartzen ziran ta salatik alko-bara.

Alkobak bi etxetan gelditzen dira oraindik. Mikeiene'n ba dago sala, bi alkobekin. Dituzten neurriak auexek dira: 2,30 x 2 metro. Oia bat bakarrik sartzen da ta mesilla bat. Sataren atzeko aldean kuarto zarra dago.

Utsik dagon Paskualene baserrian, saiak 6,25 x 4,50 metro ditu ta ia<j alkoba.

26/3. — Gaur etxe geienetan gela berriak eta ederrak egiñak dituzte. Toki geienetan bi oietakoak, arasa batekin, bi gabeko mai txiki-ekin ta bizpairu atki.

26/4. — Erri ontako gauzik ederrenetakoak kutxak dira: asko ta ugari.

Nik ikusitakoak auexek dira:

Legasa: iau.

Malkorra: bat.

iribarren: bost.

Txuñe: bi.

Txuñe Berri: bi.

iriarte: bi (Bat eman dute).

Matxiñe: iru.

Larte: iru.

Mikeiene: bi.

Sarriegi: iru (iruak saidu dituzte).

Etxabe: bat.

Gaiñera bi seaska daude oso poiitak Larte'n, beste bat Txune'n ta aiki bat Txuñe Berri'n.

ikus argazkiak.

27/1. — Etxe geienetan, barrenean, teliatu azpi berean eukitzen zituzten dan danak: oiioak, konejuak, txerriak eta abar. Baita ximaurrak.

Orain dala oso gutxi, etxe batzuetan ximauregiak etxearen gibelean egin dituzte; amabostik lauk.

Etxe batean aurtan parrilla jarri dute ikulluan eta zikiñak andik zulo batera dijoaz zuzenean.

27/2.—Legasa'n txerritegia etxe ondoan daukate; egurrekin egiña ta gañean losa bat.

27/3.— Legasa'ko artitxalde edo txabola. Bizpairu urte egiña. Legasa baserritik eregebidera dijoan bide xiorraren gaiñekoaidean aitonak egiña; baserritik 50 metrora.

Atzean ta ezkerrean tupe du; eskubi ta aurrean, espardea; ganbelak, atze, eskubi ta ezker.

Espa**dea, eskubian zear jarria, atea berriz goitik bera oso polita. Ogei ardientzat egiña. Ganbara txiki bat bezeia egiteko espardea jarria, tresnak eukitzeko. Aienakin atea lotua (aitonak ala d;o, «sokan pareta egiten du aienak, oso ona da).

Artitxalde onek luzean bost metro ditu ta zabalean 3,80 metro.

27/4. — Oiloak orain, burni sareko kayoletan eukitzen dituzte etxe guztietan. Batzuek upategian, besteak ikulluan ta besteak ganbaran.

28/1. — Erriko bordak noiakoak diran jakiteko, Legasa'ko Arane'ko borda azalduko dugu, xetasun asko emanaz:

Sarrera sortaldetik dauka.

Luzean, 13,170 mtr.

Zabaiean, 6 mtr.

Gora, 4 mtr.

Ikuiluko ate aurrean sarrera du, ta KARREA izena ematen diote. Toki ori ardiak jezteko da. Karre gaiña egurrekin egihdakoa. Ezkerrean Karre barrenean, apai bat orman dago, marmite lekue izenekoa.

Karreak, 2,20 mtr. tuzean ta 6 zabaiean dauzka.

Borda ikullue: gora 2,50 dauzka. Bi aidetatik ardiganbelak edo Kurterea.

Eskubira, bi leyo eta arnasbide bat atzean. Ezkerreta, malladia ganbara igotzeko.

Malladiaren sarreran. langa txiki bat dago. Langa ori zutik eukitzeko, orman erantsia dagon urkillek eusten du makilla. Langa ate sarea bezela egiña da ta morroiioa du gittzarekin.

Goien, Borda ganbara dago. Beiarra ta lizar ostoa eukitzen zuten negurako.

Eskubian iru leyo sare ikusten dira ta ganbarako atea ezkerreta. Egur ederrakin egiña da: goian Txineta, Astazatdia azpian, gero Goiaga ta Kapirioak. Olan azpikoak Solibek, ezker eskubi FRONTALA. Leyoaren gaiñeko egurra, KAGADEROA. Sarrerako atean, eramuzko gurutze bat jarria daukate.

29/1.^—Etxe guztietan sukaldeak berritzen ari dira. Zoia baidosazkoa ipintzen dute.

Ormetan ia goraiño, azulejoa.

Garbigelak ere etxe geienetan egiten ari dira, bere urintza ta garbaska ederrarekin; komuna erosoak jartzen dituzte azuie-joekin ondo inguratuak.

Sukaidea amabost etxetik bederatztan berria jarri dute.

Garbigela berriz, berdin, bederatzi etxetan berri berria.

30/1.—Sua nola gordetzen zuten, Eusebi Mintegik esan zidan:

Ardaia suakin lurpean sartuta eukitzen zuten.

Gaueko prasa surteko autsekin bilduta.

«Sua bedeinkatuta joaten ziran oiera gure amonak: Sua siña-tuta oera joan ta burni gantxua zulotik sartuta gainean jarri". Ala egiten du Eusebik oraindik. Ortaz, etxeko iñor etzan oartu, billoba txikiak ikusi du bakarrik amonak nola egiten dun.

Amonaren esana: «Oera, sukaldea garbituta joan bear zala, ain-geruak dantzari ibiltzen ziralako".

Kristina Atxegak esana: «Sua gordetzeko, len dana bildu ta autserregaiñean bi su burni ondoan, tenazak gurutzeta jarri".

Jenara Gastesik esana: «Brasa, iakin egindako erratz batekin biltzen zan*.

31/1.— ffusebiMinfegi)

Pazko bezperan, etxean dagon su zarra atera ta elizatik ekarri-tako berria sartu egiten da.

fJenara Gasfesi)

Lengo zarrari, «ara berria urte guzirako", Pazko bezperan su berria sartzerakoan esaten da.

31/2.— fMipel Afxega)

Len bezela, San Juan bezperan, sua etxe ondoan egiten da.

Ortza ateratakoan, sura bota ondorean esaten zan, «Tozak za-rra, ekatzak berria".

32/1,— fJenara Gasfesi)

Ume txikia jaiotzen danean esaten da, «Jainkoak bedeinka de-zala^.

fMigei Afxega)

Abere berria ekartzekoan esaten da, «San Antoniok bedeinka dezala"

03/1.—Etxetan otoitza egiten da:

a) Beartuta, aurreratu jaiotzen danean.

b) Eguneroko errosarioa esaterakoan. Oraindik amabost etxe-tik zazpitan errezatzen dute. Etxe batean egunero errosarioa kantatuta errezatzen dute; bertako doñu batekin gañera, Iri-barren baserrian.

d) Bazkaltzerakoan eixe askotan errezatzen dute.

e) Ekaitza sortzen danean.

f) Ihen bat etxetik ateratzekoan; etxe barrenean biltzen dira gorputzaren ondoan.

g) Gaxoei, igurtzia edo Jauna eramatekoan.

33/2.—Elizan, argiolak (fuesak), etxe guztietakoak eukitzen zituzten. Nik kendu nituan danak, eliza, garbiago ta erosoago eukitze arren eta alki eder batzuek jarri nituan.

fMigei Afxega)

Norbait il ezkeror, gorputza ba zan etxen batean, kandela aundia eukitzen zuten elizan urte osoan.

Norbait iltzen zanean, entierroan, etxe danekoak, kandelak jar-tzen zituzten, ortarako elizan zeukaten tokian edo sepuituran.

fJenara Gasfesi)

Mezetan argizai bat eukitzen zan pixtuta.

Urtean, norbait il zan sepulturetan, bi argizai. Etxeaidekoa ba zan kandeia aundia.

Ogia meza nagusitan eskeintzen zan; iibrako ogia nagusiak eta txikia besteak.

Ogia eiizan zapin biiduta eukitzen zan meza denboran eta ofren-dan, errenkan jarri ta sestoan uzten zan. Aurrena alkatea joa-ten zan.

Kofradiko mezetan, intxentxua sepulturetan iru aldiz jartzen zu-ten; asieran, ebanjelioan, meza erdian.

fEusebi Minfegi)

Anibersariotan, su cntzia elizakoa ta ura sepulturetan jartzen zu-ten eta serorak intxentxoa botatzen zion.

33/3.—fPauiGibe/alde)

Kandeia zurie ta argizaiek pixtuak eukitzen ziran. Jaietan erres-ponsoak atera ta opiilek ofrenditu.

Zamaoa edo Zamayoa toallan posturakoan, ogia etxetik eram-
man. Nagusiak lauko ogia biiduta; maisterrak biko ogia bilduta.

33/3.— Etxeak ez daukate iilerrian edo kanposantuan toki berexirik
edo obirik.

Norbait iltzen danean, al duten tokian zulo bat egiten dute ta
bertansartzen.

34/1.— Bataiatu gabeko aurrak, illerriko bazterrean uzten zituzten.

35/1.—fMigeiAfxega)

Etxea bukatzean, etramua jartzen zan ta etxekoandreak gallor
festa edo galdor pesta ematen zuan.

Lenengo frontala jartzerakoan, botilla ardoakin etortzen zan
etxekoandrea.

35/2.— (*M/ge! Afxega)

Etxea apaizak bedeinkatzen du; len karobiak bezela; karobia su-
tzen zan garaian apaizak bedeinkatzen zituan.

35/3.—fMige/Afxega)

Ekaitzetan, erramua bedeinkatua sutan erre ta kandeia pixtu esa-
naz, «Santa Barbara, ora pro nobis».

fJenara Gasfesi)

Baratzean «izugarrie" edo muñekoaren modukoa ipintzen zan,
txoriak uxatzeko.

Ekaitzetan, San Juanetan bedeinkatutako lore xortatik zati bat
surtara bota.

Egun ortan bedeinkatutako gurutzeak soroan sartu. Elorria ta
lizarra San Juanetan atean jarri tximistan ta etsaien aurka.

fEusebi Minfegi)

Ekaitza danean kandeia pixtu len bait ien ta erramu osto bedeinkatua bota surtara.

Pixtien kontra «kukusoak jarri soroan».

fKrisfina Afxega)

Ekaitzetan, «Santa Barbara, ora pro nobis», kirilisonak esanaz.

CPau/a G/be/a/de)

Ekaitzetan, ikaratu ta errezatu bear.

San Juan sua ortarako izaten da; subeak eta zapoak sortu ez
ditezen.

Etxe ondoan abarka zarrak ortarako erretzen ziran.

35/4.—fMigeiAfxega)

Ikullua babesteko, San Antonion kuadroa jartzen zan.

("Eusebi Minfegi)

San Markos baselizan bedeinkatutako olioia beientzat izaten zan.

San Markos baselizan jartzen ziran kandeia beien alde.

fKrisfina Afxega)

Artoen arrarentzat, zaiñekp mune jaten bait zion, apaiza deitu
zuten konjuroa egiteko ta geatu zan.

Sapeiatxak txitak eramaten zituan. Segar adar iuze batean jarri
zuten betik gora ta etzituan gaiago eramane.

Azkonarrari berriz, beiazean tomate potoak ta ardi yoareak jarri
ta alde zijoan.

ffeix Maikorra)

Axarientzat baxka izaten zan. Arekin akatzen ziran.

(Yegasa'ko aifona)

Bizente Zubeldia Zaldibitarrek, orain 40 urte, 17 azari akatu zi-
tuan, emen errian, eta Uli'n (Legasa baserrira biitzen zan Ore-
xa'ra etortzerakoan). Onen aita otsoak akatzen ibiitzen zan
eta erritik ortarako deitzen zuten.

35/5.— (XrisfinaAfxega)

Oilo txaboletan, pixtiak izutzeko ardi buru ezurra edo beiena
edo txekorrena jartzen zuten txintxillik.

35/6.— /Eusebi Minfegi/)

Beiak ume galtzen duanean, akerra sartzen da ikulluan; kutsu
txarra beregana biltzen du.

fJenara Gasfesi)

Baratzean txoriak izutzeko, akatutako beia jarri.

35/7.— fM/gei Afxega)

Erramua etxe ondoan bearrezkoa bait da; gauza askotarako
ona ta usai onekoa.

CKrisfina Afxega)

Itaia ta sega agan muturrean tximisten aurka ona.

Lisibe edo lisiue egiteko iru gauza bear ziran, uda, surteko errautse ta erramua

fJenara Gasfesi)

Aizkorak eta segak gora beida, tximista arat bildu dedin. ataira ekaitzetan ateratzen zituzten.

36/1. — fJenara Gasfesi)

Baratza, maiz, bear dan gauza egiteko.

CKrisfina Afxega)

Baratza sukatdeko janarientzat bakarrik.

CMigel Afxega)

Larraine, gurdik eta tresnak baliatzeko izaten zan.

Larraine, beste etxetan, atadie deitzen dute.

JANAMA

37/1. —EGUNERO ARTZEN DITUGUN JAN-ALDIK

Goizean goiz, edari beron bat.

Gotz erdi aldian, gosaria edo amarretakoa.

Eguardian, bazkaria.

Atsaldekoa.

Gabean edo illunabarrean, afaria.

38/1. — 7'tan, goizekoa sukaidean zutik.

9'terdietan, amarretakoa sukaidean.

1'tean, bazkaria, sukaidean. Beiarren garaian, urruti izan ezke-ro, beiarrean. Garoetan urruti izan ezkerro, mendian.

Beroa egin ezkerro, mandioan bazkaitzen dute.

6'terdietan, atsaidekoa, zutik sukaidean edo mendian edo beiarretan ibilli ezkerro, an bertan.

9'tan afaria, sukaldean eserita. Beroa egin ezkerro, mandioan.

— Otordurik garrantxitxuea, beti eguardikoa izaten da.

— Gaur eguneroko otorduetan jan gai auexek artzen dituzte:

Goizetik kafe utsa edo esnea berotuta.

Amarretakoan: arroltza bat urdaiazpikoakin edo txorixuakin edo urdaiarekin.

Bazkarian: zopa, ia beti, neguan. Udarren ensalada. Eltzeka babarruna ;edo lentejakin. Beti barazkiak; azelgak adibidez. Txerrikia bere garaian. Askotan ollaskua edo xerrak. Ondorean, ia beti, kafea.

Atsaldekoa: ogia ta gazta edo txokolatia.

Afarian: Porrusaida edo baratxuri zopa edo patatak. Ondorean patatakin egindako tortiia. Kafea edo kafesnea.

— LEN EGITEN ZIRAN OTORDUAK

CPauia Gibeialde)

Kafea edo kafesnea, goiz, sukaldean.

Gosaria, 8'tan sukaidean (sardin zarra edo taioa ta urdaie ta esnea edo gazta edo arroltzak).

Ammaretakoa iaieko garaian egiten zan, kanpotarrak zeuden garaian, orduan sardin zarra danentzat.

Bazkaria: zopa aurrea, babarruna, babrrunetan egindako urdaie, gixadue ardikin egiña, gazta, ogia etxean egiña.

iñularrekoan: ogia ta intxaurrak.

Aparie: urdaie, arroltzak, taioa ta esnea.

Festetan: ardikie ta egaztte.

Jaietan: aiatxu; fideoa ta garbantzuk. Aragia ekartzen zan zopa egiteko. Aragi ura tomatearekin jartzen zan.

CEusebi Minfegi)

Gosarie: 5'tan, taio ta esnea.

Eguardian: 1'tean, babarruna gorria ta sagarrak erreka taioakin.

Aparia: 7'terdietan, porrusalda ta gatzain errea (len gaiztain asko biltzen zan. Etxe guztietan 20 edo 25 gurdi).

CJenara Gasfesi)

Goizean itzuiea joateko, kafea artu.

9'tan, gosaria edo amarretakoa: txorixu puskakin tortiila kanpora zijoaztenean; etxean, taio ta esnea.

12'tan bazkaria: babarrunak eta an egositako urdaie ta gaiñean gazta.
 6'tan atsaldekoa, beti ez: gazta ta ogie edo intxaurrak.
 IHunduta gero aparie: patata egosiak edo gaztañak, talo ta es-
 nea.Beste batzuetan, azak txongoakin (urdai azpiko ezurra).

40/1.—IPauiaGibeiaide)

Eltzarie nola egiten dan: ura irakiten jarri, olioia baratxurikin erreta amaikak aldean bota, orduan patata batzuk ere jarri.

fEusebi Minfegi)

Eitzerie: goizean babarrunak uretan jarri. Amaiketan oiioa bota.

Txerriak ildakoan, urdai pixka bat babarrunetan sartu.

Porrusalda: ura jarri, iraki garaian, olioia ta porrue bota.

41/1.—Gaur igandetan beranduxeago bazkaitzen da. Erriko festetan berriz, jaten asterako ordu biak izaten dira.

Igandetan norbait etorri ezkerro, zopa aurretik, esparrago batzuek jartzen dizkiete, baita ensalada rusa. Zopa ondotik, baita konejua patatekin eta ondoren xerrak patata preji-tuekin.

42/1.—Beti, zopa, aurretik izaten da, ondoren eltzaria ta ondorean aragia.

Bukaeran kafea. Ensaiada dagonean, beti aurretik dijoa.

Sagararak berriz bere garaian, erreta, aragiaren ondoren.

42/2.—fJenara Gasfesi)

Jateko esaerak:

«Orain, zer degu jateko? Zerzeta, burrunzti puntan erreta".

«Ori musu zikiña dezuna; zozoak beieari, ipur beitza".

«Zoazte zaldabaia dirudijueia, adarrak atera arte".

43/1.—ZER EDARI?

fEuseb/ M/nfegi)

Toki askotan, len, ude edo pitarra. Noizik bein, ardoa.

fJenara Gasfes/)

Gaur ardoa ta sagardoa.

44/1.—BAZKALTZEKO TOKIAK

fJenara Gasfes/)

Bakoitxa toki jakiñetan jarrita.

fEuseb/ M/nfegi)

Danak mai batean. Gurasoak tok! berdiñean. Emaztearen ondoan aur bakoitxak bere tokia. .

fPauia G/beiade)

Etxean ziraia danak batean. Mai txiki batean umeak. Aita toki jakiñean. Ama, baita. Amona su ondolik ibiitzen zan. !a beti semeak toki berdiña. Aitan ondoan umeak. Aman ondoan egokitzen zana.

45/1.—Gaur, bakoitxak^ maiean, bere piatera edo azpifla, xardea, xalia dauka, baita edontzia.

fPauia Gibeiade)

Len danak ganbela batetik jaten zuten.

fEuseb/ M/nfeg/)

Fuente batetik, jaten zuten danak eskuekin artuta. Eitzetik, zurezko kutxareakin artzen zuten.

fJenara Gasfes/)

Emen, etxe ontan, bakoitxa beretikan jaten ezagutu nuen.

46/1.—Zopa ta eitzaria artzen duten guztietan kutxarea erabiltzen dute. Gaur metalezkoak dituzte etxe guztietan.

fJenara Ga^sfesi)

Malkorran, egurrezko kutxareak zituzten len; etxean eginda-koak.

fPau/a Gibeiade)

Kutxarea len zurezkoa zan.

47/1.—Gaur erretako gai geienak eskuekin artuta jaten dituzte; xerrak, oHaskua, arraia, urdaia, gazta.

Safsakoak berriz tenedoreakin. Len xatxakoak kutxareakin; xal-xik gabekoak eskuekin.

48/1.— Arroltzak nola jaten dituzten.

Gaur egosita, urian paseak, edo prejituta edo tortillan.

CPauia Gibeiaide)

Prejituak, olioia edo urdaien koipeakin. Eltzean sartuta epelduta.

CJenara Gasfesi)

Len izerdituta sun aurrean; lurreko sun, brasa ondoan jarri ta busti egiten da. Buelta emanez gogortu egiten zan.

Eltzean gogortuta ere bai. Olioari begiratu bear zitzaien.

48/2.— Arroltzak konserban gordetzeko, len karetan sartzen zituzten.

49/1.— OTORDUKO OTOITZAK

Bazkari ta apari garaian, etxe geienetan, jan aurretik, Purgatorioko animentzat Aita Gurea ta Salbea.

CJenara Gasfesi)

Aitona zarrak aia erakutsi zigun: "Guk geiena zor diogun Purgatorio'ko animen izenean AiTAREN otordu guzitan*.

CLarfe'ko aiaba bafekin ezkondua dagon Anfonio Badioia gizonari enfzuna)

Amona Joxepaiñazik, Amezketa'ko Iparra baserrikoak egiten zuan bazkai aurreko otoitza.

«Aingeru Guardakoak, gaurda gaitzala, gabea ta egunean, janean ta edanean, ustekabeko deskalabro desgrazietatik: Aitagurea. Maria Santisima izenean: Salbea. Ondoren Kredo. Ta on egin digula lanean, siestatik egin ta ianea".

Bazkari aurreko otoitza zan.

50/1.— Len barau garaian egiten zana.

CEusebi Minfegi)

Txokioatea bakarrik ogirik gabe goizean.

Eguardian beti bezeia jan.

Gabea gaztañak.

CPauia Gibeiaide)

Baraue egunetan: goizean kafesnea, eguardian eltzarie.

Gaur berriz: Esnea edo kafesnea goizean. Eguardian beti bezeia. Gabea patatak edo baratxuri zopa esne katilluakin.

51/1.— Basurde garaian, baten bat botatzen dutenean, noia jaten dute?

Egun berean gibela jaten dute. Aste bat geroxeago, basurdea apaitzeko biltzen dira; zopa, basurde zatiak patatekin, gero basurde xerrak prejituta ta basurde saieskiak erreta. Basurdearen ondotik iatako melokotoiak, kafeak, edari biziak.

Santu Guztien egunean len asko tripotxak erriko ostatun jaten zituzten:

Aurrena tripozopa, gero txipotxak, gaiñetik ardi gixadue.

Erriko festetan berriz: arkumea errea ta mamia (errikoak).

Gaur oraindik txerri pestak irauten du, ien bezelatsu.

CPauia Gibeiaide)

Santiago egunean, aitazanaren egunean: salda, garbanzue, aragie edo egaztia.

Festetan edo atsoforretan: oliaskoe.

Bisita auzokoena: oiioa izaten zan.

CJenara Gasfesi)

Txerripesta, Santakruz, Korpus egunean ta atsolorrean bestetan baiñan obeto jaten zan.

CEuseb/ Minfegi)

Jaietan: aragia salda egiteko. Zopa egin ta aragia tomateakin. Eguarritan: ardi zarra, odolkiak eginta.

Erriko festetan: Oiloa ta ardia. Gixadua egin. Garbanzue ta arroza. Oilo egosia fuentean oso osorik atera. An puskatu. Gero arroza esneakin.

Korpus egunean, orain gutxi arte, danak biitzen ziran atsaldean ogia ta gazta jatera.

Arto txuriketa zanean: bukaeran sardin zarra izaten zan darentzat.

Atsolorran: etxe guztietatik olloparea eramaten zuten ta bazkaltzeko, zopa, gixadue ta oliaskua erreta.

Txerripestan: goizean, iitzalle ta laguntzaileak gibela jaten dute. Atsaidean. emakunneak, odolkiak egiten dituzte ta aientzat: menbrilioa ta txokolatea. Aparie izaten da egitazko pesta: zcpa, azak, odolkiak, txerri xerrak, pikoak, mandarinak, pazientxiak, kafea ta edari bizik.

CSinfbrosa Ifurraide)

Piparopille: Santageda egunean ta Korpus Oktaban izaten zan.

Neskek etxetan egiten zituzten. Etkez etxe mutillak biHa ibiltzen ziran. Soñuakin dantzatzen ziren. Saturnino Gas-tesi Erretorak galerazi zuan.

Nolakoak ziran: ogiriña udekin, arrautz gorringoa bota ta pa-
tar pixka bat te azukrea. Oiek orratu, piper opillen forma.
eman eta labera. Besoak sartzeko añekoak. Gazteei piper
opiliek eta ardoa ematen zitzaizkien.

52/1. — Ogia gaur bi etxetan noizbeinka egiten dute, garian iriña ero-
sita.

Len, orain daia ogei urte, etxe danetan etxeko gariakin egiten
zuten.

fPauA? Gibelaide)

Ogta orain sei urte arte egiten genuen. Ogi triña bertakoa, erro-
tan jo ta baian pasa. Esaera zarrak ala dio: «Baiak iriña igo,
errotak eralki, kanibetak erreta, labeak ebaki".

ffeix Ma/korra)

Orain daia 50 urte, asto gaiñean ekartzen zuten ogia, Lizarza
ta Gaztelutik. Artutako ogien siñatea makil batean egiten
zuten koxka. Gariakin ordaintzen zuten. Urte txarra zanean,
txekor batekin.

53/1. — OGIANOLAEGITEÑZAN

/Euseb/ Minfegi)

Ankakfn orea aztakatu, orremai gaiñean.

Labendaie=ogie sartzeko pala.

Peatia=brasa ateratzeko.

Erratza=labea garbitzeko.

fPauia Gibe/a/de)

Orromaie=orea egiteko maia.

Matarraskie=orromaia garbitzeko.

Labean pago egurra. Brasa egiten danean, atera ta agia ladrillo
gaínean egiten da.

Labeataka = labearen sarrera.

54/1. — LEGAMiE EDO ORRANTZA

fPauia Gibe/alde)

Ogia labean sartzeko prestatzen zanean, puxka bat kendu ta ura
iriña azpian gorde urrengo egunerako.

55/1.— fEusebi Minfegi)

Ogia egiteko: iriña zabaidu, ura ta gatzeta bota ta orrantza nastu
eskukin eta anekin zapaidu. Mandirekin btidu ta gero man-
takin.

IPauia Gibeiaide)

friñe, ure ta gatzeta, ogia egiten asteko bear dira. Masak bi ordu
bear ditu jeikitzen edo arrotzen. Labea prestatu. Ogie za-
baidu maietan; bi kilokoak bere figure eman. Eskekin antza
ematen zaio. Gero sartu labean kolorea emateko. Labearen
atakan su pixko bat garrekin; garre kolorea emateko.

Otasa ogie, zaiekin egindakoa.

56/1.—fPauip Gibe/a/de)

Ogia borobiila, iabanakin erditik ebakia izaten da; bi kiiokoa.

("Euseb/ Minfegi)

iru kilokoak ere izaten ziran; sei libra, borobiiia.

57/1.—fPau/a Gibe/a/de)

Gose gatanta izan zan garai artan, gerra ondorean, iriñari, pata-
ta egosia nasten zitzaion. Masa arekin ogia egiten zan.

58/1.—fPau/a G/be/a/de)

Gari iriña gutxi zanean, orduan garagarra pixka bat nastutzen
zitzaion.

59/1.—Artoakin egindako ogia.

fPau/a G/be/a/de)

Orrea egin eta erre labean; artoa iabean errea, urakin bakarrik.

fJenara Gasfes/)

Supeko artoa, beste taloa bezela egin: fodin utzi.

Azpitik ondo berotutako txapa ta gaiñetik brasa. Bi aza osto
tarteetan.

60/1.—fPauiaGibelaide)

Orepiila egin; pixka bat itxoin, zabaidu ta taio burnin erre. Taio mantenun zutik jartzen ziran.

(Eusebi Minfegi)

Taioa egiteko, masa egin ta zabaidu talo burnin.

60/2. — Lengo garaietan, batean artutako arto ta esnari Morokiiia deitzen zitzaion.

Esaera zarra ba zegoen: «Gure diru ondarrak, oraintxe xikili xikulu, arto ta zopa".

61/1. —TXERRILTZEA

Urtero etxe guztietan, txerri aundi bat edo bi txiki Htzen dira, San Martin'etik asita Garizuma bitartean.

O!!oak zartzen diranean iltzen dituzte. Konejoak igande askotan. Ardi zarra noizbeinka.

Esaera zarrak ala dio, Robustiano Arrifiagak esana: «Txerrie i!-dako astea ta ezkon dutako urtea obenak".

Gaur txerria iitzerakoan, gantxua burnizkoa kokotxa azpitik sartzen diote, orduan txerriak atzeraka egiten du. Orduantxe gizonak ettzen dute. Mai gaiñean jarri ta gantxoa HtzaiHeak iztarri erasten dio. Gero tabana sartu. Odola bitdu. Ta gero bi olen gañera bota ta erre.

fEusebi Minfegi)

Laien eta garitan ibi!tzen ziran gizonei emateko, i!tzen zan ardie.

fPauia Gibeiaide)

Txernak, San Martiñetik otsaiHa bitartean bat edo bi iitzen dira. Ardia berriz: Santakruzetan, Amabirjiña egunean. Eguarritan.

Errikc festetan.

Arkumea: Erriko festetan, Pazko egunean.

O!!oak: Santakruzetan, Atsoiorretan .

Len konejuak etziran izaten.

Len txerria ittzeko etzan gantxorik izaten. Borroka egin ta muturra !otu bear zitzaion. Artuta maiean jarri amar gizonen artean. Orduan labana sartu ta odola atera; trapue koxkakin zuloan sartu. Lastoakin erre. Orain butanoakin erretzen dute. Garbitu berriz, ur beroakin. Gero iriki .

Ardiak iltzeko: Labana iepotik sartuta, tubo batekin aizea sartu, puztu, larrua kentzeko. Tripek atera.

OHoa iltzeko, belaunetan sartu ta txintxurretik lepoa ebaki. Ur beroan iumatu.

62/1. —NOLAKO TXORIXUAK ERRIAN?

fJenara Gasfesi)

Txorixu onak giarra onakin egiten dira ta besteak birikekin.

Txerri estetean, txerriaren odotarekin berriz odoikiak.

fEusebi Minfegi)

Txorixuak egiteko, txikitu giarra ta salmuera eman (baratxuria ta gatzakin).

Beste txorixuak egiteko, biotza ta burue nastutzen zan txorixue bezela, beraxka beraxka gelditzen zen.

fPauia Gibeiaide)

Txerriekin gauza asko egiten dira.

Onena txorixuak: txerrien aragia txikitu, labana ta makinakin. Gatza ta baratxuriakin salmuerakin jarri. Bi egunez buelta emanez euki. Gero piper gorria nastu ta estetean sartu. Txin-txiilik jarri.

Birikak: txerri birikekin ta urdai pixka bat; txorixua bezeia gero.

Odoikiak: Tipuia, porrue txikitu, piparra ta perrejilla nastu. Txerrien gizengarrik, manteka odolakin danak nastu. Aiek estetean sartu ta gero egosi. Ziritan sartu ta txintxiltik jarri.

Ardien txipotxak: Tipula, porrue, perrejilie su gaiñean jarri ta bigundu. Gatza eman, arroitza nastu. Ardin sebo ta baresarea nastu. Arei arroltza asko nastu ta pertzen egosi kon-tuz. Aiek bero beroak jan.

Ardien odoikiak txerrienak bezeia egiten dira.

63/1. —NORI EMAN TXERR! PUSKEK?

("Pauia Gibeiaide)

Apaizei, aidei ta auzoai, txerrien puskek ematen dira.

Ardiena; bertakoai probatzeko.

Txerri muñak geienezan izaten dira: odoiki ta bizkar ezurra.

fEusebi Minfegi)

Baita praktikanteari ta maestrari ematen zaizkie txerri puskak.

fJenara Gasfesi)

Ardi puskak, auzokoai, mesede bat egindakoai ematen zaie.

64/1.—TXORIXUAK NOLA GORDE?

fPau/a Gibe/aide)

Len txorixua, paperan bildu, gero trapuan ta gari aietartean sartzzen zan.

Besteak, izaretan biiduta txintxilik jartzen zuten.

Orain dala 30 urte ezkerro, oiio gordiñetan.

fJenara Gasfes/)

Len garitan banaka gordetzen ziran txorixuak. Azaia iizuntzen zitzaizen.

Orain etxe batzuetan neronek erakutsi diet noia egin: legortu ondorean, txorixuak prejitu gorritu arte. Gero prejitutako oiioan sartu; askozek obeto gelditzen dira orreia.

65/1.— Len erri ontan, gaztak bakarrik ketzen ziren; orain ezerrez.

66/1.—ZE iGALIAK GORDETZEN DiRA ETZETAN?

fPau/a G/beialde)

Orain sagarrak ganbaran; errexil ta geza sagarrak.

Baita intxaurrak eta urrak.

Len baita gaztañak, moikoakin, gañerakoan usteitzen ziran.

67/1.— fJenara Gasfes/)

Erri ontan biitzen diran perretxikuk auexek dira: Gibelurdiñak, xixa orik, kuletroa, onto beitzta, onto zuri, udaberriko xixek.

68/1.— Karakolak ien etziran jaten.

Orain gutxi dala etxe batzuetan asi dira. Bilduta zaku batzuetan eukitzen dituzte. Gero ozpiñakin mukiya kentzen dizkie. Egosi. Txorixu, piparra, tomateakin eta beste gauza batzuekin jarri.

70/1.—Beko errekan ñoizbeinka amurraiak arrapatzen dituzte eskua-kin; baita zentraiako presa garbitzerakoan. Prejituta jaten dituzte.

Errekan dauden arraiak, amurraia, barguk ta kangrejuk dira.

71/1.— Gaztak egiten al dituzte?

Beiena ta ardina len asko ta orain gutxi. Gaur beiena ia inun. Ardina berriz etxe batean.

fPau/a G/be/a/de)

Ardin3 ta beiena lau gasna egiten ziran gure etxean len egu-nero. Bei gasna saitzen zan. Ardina ohea zaiako, etxerako zan; etzan saitzen.

fJenara Gasfes/)

Pitxarrako gasta edo txarroko gasta etxe batean egiten dute. Gasta usteldua dana, osorik txikitu. Gero leorra ba da, esne tanto batzuk, anixe edo koñaka pixko bat arrak galtzeko bota. Pikante gutxi daukala uste ezkerro, ozpiña tanto batzuek ixuri. Egunero nastu zurezko makilla batekin. Jaso-tzeko balio du.

?2/1.—^Noia esnea gaztu?

Gatzariakin len. Orain egosita.

fPau/a G/be/a/de)

Arkumea il gaztea, iilabete batekoa, maskuria jaso. Ta ura iza-ten zan gatzarie

73/1.— Gazta noia egin?

fPau/a G/be/a/de)

Maskurie esnari nastu ta esnea artzen du. Gatzaria puxka bat urean urtu ta zapi zurian pasa ur ura ta ur ura esnari nas-tu. Gatza eman mamia artzen duanean, nastu, mamia asen-tatu. Labanakin puxketak ebaki ta gazta ontzin bota ta pix-kanaka eskuz estutu. Azaia egiteko ur beroakin pixkanaka botiaz azaia egin. Ortarako gaztontzie bear zan eta gazta jartzeko zumitze.

fEuseb/ M/nfeg/)

Ardia edo beia jetzi ta berealaxe gatzarie esnari eman. Ma-mia nastu. Esnea zapaldu.

74/1.— fPau/a G/be/a/de)

Gaztak egin ondorean, egun pare batean, arasan, gero ol baten gaiñean jartzen ziran. Gerezi ezpala ekartzen zan ta sua

egin. Karneo, izeneko armario batean gaztak jartzen ziran; sare bat zeukan. Ondo zakuekin inguratuta zeukaten, kea sar zedin. Lendabizi gerezi ezpala, gero altzarena sartzen zuten.

fEusebi Minfegi)

Armarioan, txintxiHik jarri ketuta, kekin gorrituta; gerezi azala ekarri, pertza aundi batean jarri. Gazta karneoan, apaletan.

75/1. — Gazure zertarako?

fPauia Gibeiaide)

Gazura egosi, ontzi batekin goitik botata loditu egiten da. Buel-taka ibilli ta gero edan. Lengo gauza da ori, orain ez da geiago egiten.

fEusebi Minfegi)

Gazure maiatzean oso ona izaten da. Gazura nastuta lodi lod: jartzen zan. ta ura edaten genuen.

76/1. — Mamia nola egin?

fEusebi Minfegi)

Mamia egiteko, esnea egosi ta oztu. Oztu ondorean gatzaria eman.

fPauia Gibe/a/de)

Ardiak jetzi ta bereala egosi ta epeltzen danean gatzaria, azukrea kanelakin nastu.

77/1. — Esnea zertarako?

fJenara Gasfesi)

Len esne gutxi izaten zan. Etxerako ere larri ibiltzen giñan.

fPauia Gibe/a/de)

Etzan batere saltzen len. Etxerako; txekorrak azitzeko ta gazta egiteko zan. 1943 urtean asi ziran saltzen ta esnezalea etortzen.

fJose Arana)

Esnea asko zegoenean, astoakin Tolosa'ra saltzera joaten giñan. Askotan dena saldu gabe, berriz esneakin etxera etorri bear.

Gaur, Gurelesa izeneko koperatibaren kide geienak dira. Esnea egiten dute ta Gureiesa'ri saltzen diote. Goizean esnezaiea zazpitan biila datorkie. Amabost etxetik, amabik ematen diote esnea esnezaieari. Beste bi etxetan txekorrak bakarrik azitzen dituzte.

78/1. — Eusebi Minfegi)

Esnea minduta zegoenean txerriei botatzen genien.

Esnegaiñakin mantekilla noizbeinka bakarrik egiten zan.

79/1. — Astoesnea, len erremedioetarako izaten zan; Tifus zeukatenentzat sendatzeko.

80/1. — Gaurko barazkiak auexsk dira: baina, aza, porru, tipula, baratxurie, babaundie, tcmatea, perrejilia, iilarra, zanorie, letxuk...

fPaula Gibelalde)

Barazkiak egosita jateko: ura irakiten dunean, baina sartu, pixka bat egosten danean patatak bota, orduan oiioa ta gatza; gaiñetik oiio errea baratxuriakin eman.

81/1. — Kafea ia egunero artzen da bazkari ondorean. Manzaniia berriz tripak nastuak daudenean.

fEusebi Minfegi)

Tea ia arbolaren ostoa Legasa'ko Migefek ibiitzen zituan.

fPauia Gibeiaide)

Lurrezko eltzean kafea egitea, ohea, barrenean iegune daukalako.

Manzaniia tripako miña zutenean.

82/1. — fJenara Gasfesi)

Len anixeta, txerria iitzerakoan artzen zan bakarrik.

fPauia Gibelaide)

Ardoa aitak egunero artzen zuan, bestek ez.

Sagardoa beti artzen zan.

Noiz beinka, Uxuaia, matsan zuztarrakin egiten zana, garratza.

("Eusebi Minfegi)

Len aguardiente zurie ta patar zurie izaten zan.

Beti ezagutu da erri ontan sagardoa egiten.

Gaur oraindik, amabost etxetik, amar etxetan egiten dute.

Sagardoa bi urtetik bein egiten da, sagarra nola etortzen dan.

Iru tolare daude errian.

Tolare zarrenetako baten aztarnak, Txuñeko ganbaran daude.

Egur bat zulo batzuekin, prensarenak, luzean 4,50, gora 0,30, zabalean 0,46; iru txulo, diametro 0,25, altura 0,40, rosakakin.

Zigarroa erretzen, gaur amaiau urtetik ixilka asten dira.

Emezortzi urtetik aitaren aurrean, batzuek amasei urtekin.

(*Pau/a Gibe/alde)

Len soldaduskatik etorrita iru urte geroagotk, beldurrez aitan aurrean.

fJenara Gasfesi)

Soidaduska ondotik aitan aurrean. 13 edo 14 urtekin izkutuan asi. Ori ien.

- ("Pauia Gibeiaide)

Len iizar ostoa edd aritz ostoa erretzen zan. Aiena ere bai.

Aiena moztu, zulatua barrena izaten du ta andik kea ateratzen zaio.

Toxa, tabakoa eramateko ibiltzen zan.

fJenara Gasfesi)

Aiena eta txurikiñekin (bizarrarekin) egiten zan tabakoa.

Toxan tabakoa eramaten zuten, punten iotue.

Lengo aitonak zigarrua pixtutzeko, garotara zijoaztenean ardaia suakin eukitzen zuten bazter batean.

Gaur danak «Ducadcs" izeneko tabakoa erretzen dute ta bazkari aundi xamarretan puruak «Farias" izenekoak. Larunbata batzuetan meza ondorean ere bai.

Zigarroari sua emateko, poxpoiuk edo txiskeruak dituzte. Len pixtarria, zurdakin tzaten zuten.

-Janaria gertutzeko, bazkari danetan, olioia erabiltzen dute.

Barazkiak, ia etxe geienetan egunero jaten dituzte; gero ta geiago.

Ogizaleak, Tolosa'tik egunero etxe bakoitxara ogie ekartzen die.

Larunbatero, aragizalea, aragiakin igotzen da.

Ensaladak maiz jaten dituzte.

Txanpaña ere jai aundietan artzen dute.

igandero berriz edari biziak.

Len urdaia asko jaten zan; baita eitzarie ta gaztañak. Aspaidiko garaielan gazure asko artzen zuten eta ardo gutxi.

— Sukaidetan gaur labe berri onak dituzte. Sua butanoakin ere egiten dute.

izozkutxekin noiz nai aragi ona jan dezakete, batta tomate gordiña ere.

Garbikutxarekin, emakumeak asko aurreratu dute; iengo ianak, erropa garbitzek bukatu ziran.

Sukaide danetan irrati tresnak dituzte ta bazkattzen duteia eus keraz irratia entzuten egoten dira edo bazkaltzen dute.

Bi etxetan tefebista jarri berria daukate.

Ura, etxe barrenean, ta baserri danetan daukate jarria; amabost etxetik, amairuan.

Argi ederra orain dafa bi urte ezkerotik jarria dago.

Gaur len baiño askozek lasaiaigo bizi dira; erosotasun aundiak etxean dituztela.

JANTZ!A

- Gaur, erri ontan, beste erri guztietan bezeia jazten dira. Antziñako jantzi berexiak ez dituzte jazten.

(Migei Afxega)

Len Aikatea ta Ayuntamentukoak, kapa ta sonbreroakin joaten ziran mezetara.

Aikatea igandero meza nagusira bere kapa ta sonbreroarekin joaten zan.

Kapa ta sonbreroarekin ezkontzen ziran etxe aidekoak.

Diktadura garaian utzi zituzten.

("Eeiix Maikorra)

Ezkondur, kapa ta sonbreruarekin egiten ziran etxeafdekoak.

iilean bein, irugarren igandean, Binebra'ko funztora, Jaunakin bafean, zimitorioan buetan, meza nagusi ondoan, ibiitzen giñan.

CEusebi Minfegi)

Andreak, gona gorria txokotiltano eramaten zuten ien; txaketa,
* mantaia ta pañeiu. Igandetan soñeko beltza jazten zuten.
Len ezkontzeko, etxeaidekoak, astoa artu, Toiosa'n utzi, trena
artu ta Donosti'n Ponsot'en etxean erosten zuten kopazko
sonbreroa. Urrengo egunean, arekin joaten ziran ezkon-
tzera. Orduko scnbreruak, kutxan gordeta, lau etxetan dauz-
kate: Legasa, Larte, Matxiñe, Aiziturrieta.

89/1. — Barrengo jantziak.

(Eusebi Minfegi)

Len emakumeak, atorre goitik beraño, besoiuzeakin, arizkia,
eueakin egiña. Atorren gañetik gorontzak. Gorontzak, ge-
rrin, sokakin lotzen ziranak.

90/1.—fEusebiMinfegi)

Gaiñeiiik, emakumeak, gona gorri pintoa zuten; aren txaketa
txanbra zan.

Gizonezkoak berriz, gaitzak, forrukin barrendik. Alkandora lu-
zea ta txamarra urdiñe; danak eulezkoak.

90/2. — Lana egiteko jantziak gaur.

Gizonak; abarkak, galtza zarrak, alkandora zarra ta txamarra
zar bat.

Gaitza zarrak, urdiñak; ausiak badira, puska aundi batzuekin
estaliak ibiitzen dituzte ARABAKIE izena dutenak.

Euri pixar bat egiten duia, zaku bat buruan artuta ibiltzen dira
lanean.

Eguaidi txarrarekin, ganadu janetan edo arbitan, urjantziak
plastikozkoak jazten dituzte.

Buru gañean, berriz, beti txapel beitzia.

Andreak; abarkak, gona zar bat, zapi bat buruan, mantalakin
baratzean.

Gabardina zarrakin euria egin ezkerro.

Gizonak dituzten ianerako jantzien margoa urdiña izaten da.

Emakumen jantzien margoa era askotakoa da.

91/1. — fEusebi Minfegi)

Etxean ien, gona ta txanbrak ta atorrak, liñoakin egiten ziran;
oiaia egiteko ariakin. Aria etxetan egiten zan. Arditleakin
berriz galtzerdiak.

91/2. — CMigei Afxega)

Eune, arizko oiala izaten zan.

Lenengo azia egiten zan. AHorbea baiño tipiagoo da. Udab-errin
etortzen zan. Eldutzen danean, bildu eskuakin, azia kendu.
Azia kentzeko tresna, kamasra da. Sortetan jarri, Putzun sartu,
ogei egun.

Liña putzuan beratuta, atera, ekarri ta zabaldu.

Legortzen zanean, mazoakin jo. Liñarria, jotzeko tokia zan.

Urrena garbatu garban (betik gora iru oja ditu, goitik bera bi);
or bigundu.

Suatzan zanpatu ta tiratu bigundu arte. Gero txarrantxatu.

Biguñena «Amokoa" izena duna, fiñena liñarin jartzen dana.

Zakarrena mulioa, onekin aria zakarragoo egiten da.

Gero ardatza egin edo aria egin.

Ardatza, aria biurritzeko da. Gero aritik matezatu. Aria biidu.

Mataza gelditzen da. Gero, iisun, mataza garbitu. Mataza-
tik roilora pasatzeko «Arikaien" sartu. Arikaie, kaja bat er-
ditik gora makil bat zuan; onek zurezko bi gurutze apal,
erdiz-erdi (bat beran eta bestea goien) iraganduak, zeduz-
kan, eta iau esota goiko gurutz-buruetatik beekoetara,, guz-
tia erdiko makiian ingurubiratzen zana.

Etkez etxe, ibiitzen ziran emakumeak ian auek egiten.

Eunpieza edo teta egiteko, zakun artuta euiengana joaten ziran.

Oietakoak etxean geiditzen diranak: mandire ta oazafa, atorra
ere bai (Azpiko arropa, atorra zan).

91/3. — Gaur jazteko ez da ezertxore etxean egiten; jersea ta ardiieez-
ko galtzerdiak baizik, etxe batzuetan.

92/1. — Gaur, gerrikoa, iarruzkoa eramaten dute gizon guztik; bi zarrak,
teiazkoak.

CMig&i Afxega)

Len gerrikoak eta tiranteak eramaten zituzten gizonak.

CEusebi Minfegi)

Gerrikoa teiazkoa zan eta litxek txintxiilik.

93/1. — CEusebi Minfegi)

Aurak, mantaiaakin ibiitzen ziran ta atorrarekin; 8 urte arte
ez gaitzik beintzat.

Gaur neska mutillak, txikitik galtzekin ibiltzen dira, geienetah iuzeak gañera.

94/1. — Ze oñetakoak?

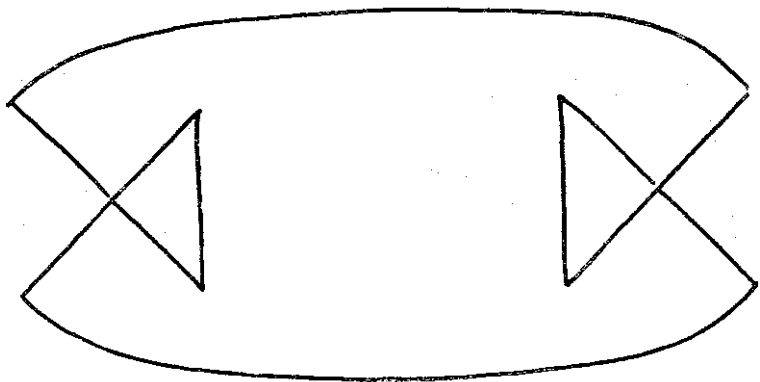
CEusebi Minfegi)

Abarkak beien tarrukin egindakoak ziran; aitonak egiten zitun.
Abarkak listekin josiak izaten ziran.

Apretak edo esparziñak, igandetan kabarrik jazten genituen.

CEeiix Maikorra)

Anka utsean elizera joaten giñan ta ondoan alpargatak jantzi.

CMigei Afxega)

Ganadu larrue ekartzen zan. pusketa bat. Erdian ebaki ta bera-tu uretan. Buru aidetik, zabaia goa ebaki. Punzoiakin zuia-tu. Berari kendutako zerrendari, joskuaiekin josten zan. Ba-koitxak beretzat berdin. Gero iokarriak jarri.

Jauna artzeko, aipargata zurikin joaten giñan. Ormaetxeko ka-rrean aldatzen zituzten. Gaiñerakoan larruzko abarkekin beti.

Gaur berriz, etxean geienean abarkekin ibiltzen dira danak.
Egunero eskoiara, aurrak abarkekin joaten dira.
igandetan mezara oñetako onakin etortzen dira danak.
Mendira joateko batzuek oñetako lodiak eramaten dituzte.

P5/1. — CEusebi Minfegi)

Azpeiti'n egindako ezparziñak, erosten genituen.

Batzuek ere zaku puskak edo mantarrak jazten zituzten.

96/1. — Nola orrazten?

Gaur emakumeak, batzuek permanentea, besteak iiie motzare-kin eta besteak luzearekin.

Gizonak berriz, ilie motzarekin eta orain gazte batzuek ille luzearekin.

CEussbi Minfegi)

Len andreak, txikorda, mototsa egiteko trenza eramaten zuten
Gizonak berriz, ille motza ta aurrean kopeta gaiñean mototsa.

Cfeiix Maikorra)

Emakume ezkontutakoak. moñuakin ibiitzen ziran; gazteak ere
Pai, gero illea motzen zuten.

Emakumeak iilean, peinetak eta orkillak, sardez bezeia, ortza okerrakin jartzen zituzten.

97/1. — Gaur ezkontugabe ta ezkonduen artean ez dago ezberdintasun aundirik.

Gazteak arroago jazten dirala; margoak biziagoak.

Ezkonduak, egun aundietarako dituzten jantzi onak, iliunagoak diraia. Gaztenak berriz biziagoak.

Ezkondu batzuek egun bakan batzuetan korbata ere jazten du-te; ezkontzetarako adibidez edo bataioetarako. Gazteak berdin.

98/1. — Emakumeak eramafen difuzfen bifxiak.

Gaur, geienak, erraztunak eta eskumuturrean ordukaria, ai ba dute, urrezkoa.

Gazteak berriz, geienak, eskumuturrean ordukaria ta batzuek urrezkoa.

Cfeiix Malkorra)

Len, lepoan kollareak andreak. Belarritakoak beti.

Baita errastunak ere.

99/1. — Bitxien sorginkerietaz ez dute siñesten gaur.

100/1. — Len medaiiak metaiezkoak arikin eramaten zituzten lepotik txin-txiilik. Gaur askok dituzte ziilar edo urrezkoak.

101/1. —Kutunek.

CEusebi Minfegi)

Kutunek: barruan figure bat ta papera, tapa bezela. Figure, lore edo biotza izaten zan. !ru edo lau urteko umei jartzen zieten.

Gaur ez da olakorik ezagutzen.

102/1. —Makilla.

Aitonak edo artzaiak mendira joateko eramaten dute; gaur oso soilla.

CEusebi Minfegi)

Len eskuko makilla, perira edo mendira joateko izaten zan.

Artzaiak, makilla ta punten ubela; ubeia, beien larruakin egiña.

103/1. — Usai ona erropari emateko.

CEusebi Minfegi)

Erramu ostoak eta menda beltxa zan tenago. Orain ez da oia-korik.

CMigel Afxega)

Menta beltxa ta Erremeroa (romero).

104/1. — Oiako tresnak zerekin?

CEusebi Minfegi)

Lastaia, zorroakin, gaiñean koltxoia ardilieakin, mandireak euleakin.

Azkenean. gaiñ gaiñean, oazaia, koitxoia baiño meagoa.

CMigel Afxega)

Artzaiak berria, garo zimela pixka bat bota azpin, orren gaiñean koltxoia ardilteakin.

Etzetan berriz, iastaia ta aren gaiñean koltxoia.

Gaur etxe geienetan, azpian jergoia, gaiñean ardillezko koltxoia ta mandireak, estalkiak ta oiazaia. Etxe batzuetan, ba dauz-kate, koltxoi Flex.

SENDSA

105/1. — Sendtari, Familie deitzen dute erri ontan.

Senideak, anai arrebak dira; etxeko azi aldi bat.

Aideak, iengusu ta pariente danak dira.

Aidearen berdintsua, tartekoa, kidekoa da.

Guraso zarrei, aite jaune ta amandrea izenekin deitzen dituzte.

106/1. — Aidetasunaren izenak, auxek dira: Aitona, aita, aitonaren iilo-

ba. Amona, aiaba, illoba. Aitarreba, errañe. Amarreba, suye.

Ezkontza, neskatzaren errian egiten da.

Padrinoak: emaztearen aita ta senarraren ama dira.

CEeiix Malkorra)

Bi eguneko ezkontza izaten zan ienago. Osabak eta iengusuak ere deitzen zituzten.

Hletan, aita edo ama iltezkero, semea edo erraña agertzen da buru bezela elizan.

IHetara, ien, errikoak bakarrik etortzen ziran. Bederatzi urreneko mezara, kide danak biitzen ziran.

CEeiix Maikorra)

Entierrora bertako jendea etortzen zan.

Bederatzi urrenean, orduan aide ta senideak. Danei bazkarie jartzen zien.

Bataiora, ezkontzaren padrinoak izaten ziran deituak lenengoak. 3igarren aidian beste aitona amonak. Urrena anai zarrena saiiean.

CEeiix Malkorra)

Bataiora, senidekoai ta erriko aidei deitzen zaie.

Doiugaraia; ien, gaur bezela, urte bete, etxekoentzat. Urte baten buruan, urte mugako meza ta dana bukatua.

AB^ZENAK

107/1.—Abizet.ak len, etxen izenak; eliz liburuetan agertzen diran be.

zela.

/zenakr Len, aita ta amaopntenak izaten ziren.

Gero erertore zarrak jaiotako eguneko izenak ematen zien jaio

berriei.

Ondo!*ean, geienak bazter guztietan entzuten direnak.

Gaur berriz, euskai izenak: azkena, Aitor.

107/2.—Noia deitzen dituzten erriko gizasemeak?

Baserriko izena aurretik eta ondotik bataioponteko izena, adibidez: Matxiñe'ko Jose edo iriarte'ko Roxario.

Izengoitiak, gaur ez dituzte geiago erabiitzen.

108/1.—Aikarrekin nola minzfazfen diran?

Aitak, seme zarranarekin, zuka.

Aitak, etxeko biiiobei, zuka.

Aitak, seme gaztei, ika.

Aitak, seme gaztenari, zuka.

Semeak, gurasoei, beorri.

Amak, atabei, ika.

Aitak, errañari, zuka.

Osaba iiloben artean, zuka.

Anaien artean, ika.

Senar emaztearen artean, zuka.

Aitona aurrekin, zuka.

Aurrak aitonari, beorri.

Aita gaztea, bere seme zarranarekin, ika.

Ama gaztea, bere aiaba zarranarekin, ika.

109/1.—Etxeko aintziñako ilien atde, mezak ateratzen dituzte ta ortarako Parrokian Kofradia dago. Or dirua urtean bein ordainduaz, iilen aide bizpairu meza ateratzen dira.

109/2.—ilien alde egiten dituzten otoitzak etxetan?

Egunero, bi Aitagure jan aurretik, esaten dituzte.

fEusebi Minfegi)

Len, kiloko ogia maisterrak eta bikoa etxeaidekoak, amalau illabeten, igandero eramaten zuten, Ofrenda garaian, meza nagusian.

Inazio Gaidos Apaiza jaunak, maisterrak eta besteak berdin jarri zituan; jaiero amar pezeta, duroa jai erditan, ofrenda garaian, ematen zituztela.

Lengo zarrak, opilla eramaten zuten.

Oitura ori, orain galdu berria da.

109/3.—Errian diote: aspaldi, Altziturrieta baserrikoak, iru semeaiabentzat Mikeiene, Paskualene ta Juandabarrene baserriak egin edo altxa zituzteia.

110/1.—Etxe danetan, norbait gaizki jarri edo erori ezkerro, bisita egiteko oitura dago. Ezin dira esku utsik agertu; bisitakin etortzen dira. Bisita, ogei duro ta libra txokoiate edo ardo kinatua izaten da.

Senidetarteko bateri, norbaitek gaiztakerin bat egin ezkerro, senidsak biltzen dira laguntzeko.

Bengantzik aundiena, emen, ardiak baitzea izaten da: etsaien ardiak nunbait sartzen dirala saiatzea.

110/2.—Emen errian, senidekoekin zerbait izan ezkerro, bertako jueza-rengana joaten dira.

111/1.—Ezkon berrik, etxean jartzen diranean, senide askok aide egiten dute.

Gurasoak il ondorean, etxe batzuetan, senideak bizitzen jarraitzen dute ezkondu arte.

Beste etxetan, guraso zarrak naiz illak izan, osaba izeba mutiizar eta neskazanak iliobekin bizi dira (etxera ezkondatakoekin).

111/2.—Etxe batzuetan, mutii zarrak gelditzen dira ianaren truke. Gaxorik jartzen diraia, jantziak ta gaxotasunak etxearen gain. Osaba zarra batzuek, beren jaiotxetara biitzen dira, etxekoan alde testamentua egiñaz.

112/1.—Beren etxetara, gaur oraindik, erriko festetan biltzen dira, senide guztiak, urtero

Baita ere, ilietan, jaiotzetan, ezkontzetan.

Erriko jaietarako, senaremazteak deitzen dituzte etxetik alde dauden senideak. Geienetan emakumearen lana izaten da ori. Ezkontzetarako ta bataioetan berdin egiten dute. Illetan berriz, auzokoak deitzen dituzte. Gabonetan, bakarrik ezkongabeak etortzen zaizkie. Jaiotetxera joaterakoan, emakumeak kafea edo txokolatea ekartzen dute; beti zeozer ekarri bear da. Familie izaterakoan berriz. len esan degun bezela, bisita.

ffei/x Maikorra)

Norbait iltzen zanean, aideak, auzoak bear zituan deitu; etxeko jatea ta ganadu mantenu eman ere.

Eztaietara etortzen ziranak len, gizonezkoak eun pezeta ematen zuten; orain milla. Andreak berriz, estalkiak edo mantak. Illetan bazkarie zuten danak eta meza bat izaten zan.

ffeiix Malkorra)

Atsolarra, bixitekin izaten zan; txokolatia, espojak, boladua, kanpokoentzat.

Bertakoak, olloa, libra txokolate, libra galleta ta ardo goxoa ekartzen zuten.

- 112/2. — Etxe batzuetakoak egun jakiñetan etortzen dira bakarrik; gutxi gora bera orain arte esandakoetan. Bertze batzuek berriz, a! duten guztietan biltzen dira. Noiz nai artatdea bezela btzi dira; Mordoan egon bear, nai ta naiez.

113/1.— fMigei Afxega)

Gaur, len bezela, gurasoak agintzen dute semeak erremeditu arte edo ezkondu bitartean.

Len 25 urte arte gurasoen mende bizi ziran, gaur 21 urte arte. Ezkondutakoekin, gurasoek ez dute agintzarik, ez semeakin, ezta errañarekin ere.

Begiramen aundia izaten da, aiton amonarentzat edo osaba izebentzat.

("fusebi Minfegi)

Zarrentzat, etxe sarbide edo konfiantza aundia izaten da; erreparo pixka bat. Egun txarra dala, etxean euki ianera atera gabe. Lana errexenak egiten utzi.

114/1.— fMigel Afxega)

Dotea, senide bateri ematen ba zaio, etxean gero gelditzeko sarzterik ez dago. Alkarrekin entenditu bearko dute.

Parrokiko Kofradian, senide guztien alde ordaintzen dute etxe batzuetan, !en danetan. Orain gutxi ezker, etxean bizi diran alde, bakarrik, etxe geienetan.

Aur txikientzat. tutoreak izendatzen dira.

115/1. — Senidetartean atkar faguntza?

Biotzak erakusten du ongi naia: Paskualengo baserrian, aita atproja xamarra izaki ta semea konturatu ta Ameriketara joan zan. Amar urte buru, maixuari idatziz'zion esanaz, «esateko etxeko zorrak zenbat ziran". Ta danak ordaindu zituan.

116/1.— fMigel Afxega)

Bere gurasoak jarri zioten, gurasoen baimenik gabe, terrenoak ez satzea ta dirurik terrenoaren gain ez ateratzea.

Etxekoa gelditzen da, etxeko ondasun guztiekin, martxa guztia ar dezan. Geienetan edo ia beti, ondasun guztiak senar emaztearenak direla jartzen dituzte. Senarrak, emaztearen baimenik gabe ezin du ezertxore saldu.

Lermak (mermak) eta mejorak biyontzat dira.

Etxea edo etxe aldea sattzea oso gaizki ikusia dago. Aditzeak ere ez du onik egiten.

H7/1. — Norbait etxerako ge!ditu bear dunean, kontratua etxe geienetan egiten da.

Morroiak, !en, geienak, oso ondo artuak izaten ziran. Beste batzuei janari gutxiegi: ematen zietela, diote, gaur.

Gañerakoan, senideak bezeta artuak izaten ziran. Danekin batean otorduak artzen zituzten.

118/1.—fEusebi Minfegi)

Etxean ezkondata, batek jarri bear duanean, kontratua egiten da. Tasazioa egin eta andik kalkulatzten dute.

Etxea artzen duanak, martxa dana eraman bear du. Notarioak jartzen ditu gauzak. Etxerako gelditzen danak, besteai eman bear die izendatua (dirua). Berea artu ezker, ez dauka eskubiderik etxean.

ffelix Maikorra)

Etxean norbait gelditzerakoan, kontratua notarion aurrean egin

bear izaten da. Mayorazkoak erdia eramaten du. Gurasoak ortarako konpontzen dira. Beste erdia, beste seniden artean banatzen da. Etxekoak geiago du; zarrak eta gaxoak jaso bear izaten ditulako. Orregatik etxeari tokazioa eman bearra dago. Zarpartea beti jarria dago. Zarrak ezer gabe uzterik ezin da.

Aita bizi dan arte, semeak etxea saltzerik ez dauka. Gero bai.

fMige/ Afxega)

Etjera semea ezkontzen danean, kontratua egiten da. Dana kalkulatu. Inbentario bat egin. Lautik bat maiorazgoentzat. Lautik iru, senide guztien artean zatitu, mayorazgoa tartean dutela. Kontratu orrek garrantzi osoa du. Gurasoen eta etxerako dan artean egiten da kontratu ori. Zarrak ere seinalamentu bat izaten du.

118/2. — Ezkonberriak guraso zarrekin bizi dira. Mayorazgoak, etxearen martxa guztia bere gain artzen du; eskubideak eta betebearrak, elizakin, erriakin eta auzoakin.

118/3. — Seme ordezkioak, beste seniden eskubide berdiñak dituzte.

119/1. — Testamenturik edo kontraturik gabe il ezker gurasoak, senid-3 guztien artean erdibitzen dira ondasun guztiak; alkarrekin konpondu ezin ezker.

120/1. — Kontratuan agertzen dira gauzak ondo egiñak. Senar emazteak ezkontzearakoan alkar eredatzen dira. Emaztiak berari egokitzen zaion zatia ekartzen du.

Len, toki geienetan, oiaren otalak eta senarraren barrego jantziak emazteak ekartzen zuan eta geienetan berak eskuz egiñak. Adibidez, oraindik etxe askotan daukate amonak ekarritako arreo. Matxiñe'n adibidez; amabi alkandora luzeak senararentzat, amabi maindire ta oi azalak.

120/2. — Osaba iltzerakoan... Etxean bizi ba da, etxekoak aurrenekoak izaten dira.

121/1. — Len ia etxe danetan, Miserikordia'ko semeak izaten zituzten.

CM/ge/ Afxega)

Diputazioak ematen zituaiako artzen ziran susudioak. Amaren osasunerako ohea izaten zalako, bularra emanta.

Cfeix Maikorra)

Diru pixko bat artzegatik, ekartzen ziran Miserikordia'tik; baita baserrian lanerako eskuak izate arren ere.

Zazpi urteak arte Diputazioak ordaintzen zituan. Gero berea bezela artzen zan.

121/2. — CMigelAfxega)

Aita ponteak, bere besoetakoai, borondatekoa ematen zion, egokitzen zitzaiona. Nik libreta bana atera nien Aurrezkikutxan irureun pezetakoa.

8ENAR-EMAZTEAK

122/1. — CMigeiAfxega)

Etxeko buru bezela, errian agertzen dana, senarra da.

Senar emaztearen artean, agintaritza berez senarrak dauka.

Baiñan egitazko agintaritza askotan bertan jaiotakoak dauka.

Batzuetan, bertakoa, alaba ba da, arek senarrak baiño geiago agintzen du.

Bion artean eskubide berdiñak dituzte.

Etxeko martxa eramatea, emaztearen lana da; garbitasuna, otor-
duak, baratza, lan soillak.

Gizonarena berriz, baserriko lantegia.

123/1. — CMigel Afxega)

Emakumea lotsagabea ba da, senarra bere mende dauka. Esatera zarrak ala dio: «Emakumeak gobernatzen duan etxea eta auntzak gobernatzen duan baratza, berdin».

Eztabaidak sortzen dira, senarra beste emakumetara dijoanean. Erri ontan senar emaztearen artean zuka egiten dute.

124/1. — Senarrak periko gauzak bere gain artzen ditu; abere, zuaitz, mendi ta lur kontuak.

Emaztearenak berriz, etxebizitza, baratza ta aur txikien ezike-
ta. Merkatur bere gain gelditzen da.

Senarraren lantresnak: traktorea, idiak, aizkora, sega, indar-
tresnak ta makilla dira.

Emaztearen tanerako ezaugarria, msitala da.

- 125/1. — Lan askotan, emakumeak senarra iaguntzen du, baiñan lan zai-
!!ak senarrarenak dira.
Erriko festetan, bizpairu a!diz, senaremazteak atkarrekin erriko
enparantzan agertzen dira.
Azkeneko bost urte auetan, bizpairu aidiz, txuieta jatea egite-
rakoan, biyek datoz.
Etxe geienetan, bata bestearen ondoan bazkaltzen dute.
- 126/1. — Etxeko gauzak etxearenak izaten dira. Dauden nagusiak zaindu
bear dituzte.
Gaiñera ezkontza alde bakoitxean, emazteak, bereak ekartzen
ditu; bere dotea edo egokitzen zaiona.
- (feii Maikorra)
- Lengo arreo, auxe izaten zan: bi oida osorik, gizonentzat amabi
aikandora, eunezkoak eskuz egiñak; gaiñera sei mandire ta
sei manta.
- Ta aspaidiko arreo: atxurre, laia, ardatza ta beste tresna ba-
tzuk. idtgurdikin ekartzen zuten emaztearen arreo. Pasatzen
zan etxe guztietan, ardoa ta galietak ematen zizkieten. Gurdi
soñu jotzen zuteia, ganadu zintzarrikin zetozen.
- 126/2. — Emaztea etxean sartzerakoan, etxekoa da ta senarrak ainbat
eskubide ditu.
Senaremazteak egindakoekin, biyek agintzen dute; beste gauze-
kin baino geiago, jakiña.
Legasa'ko Migei'ek, bere emaztea i! zitzaionean, ekarritako do-
tetik, seme alaba banari mi!!a pezeta Aurrezki kutxan sartu zi-
tzaizkien.
- 127/1. — Guraso zarrak berriekin ez dute geiago agintzen, baiñan oarrak
bet: egiten dituzte, itxuraz gauzak orido ez dijoazteia edo bear
dan garaian.
Aita zarrari, Aita Jaune deitzen zaio ta Ama zarrari Amandrea.
Begiramen aundiakin begiratzen zaie, !anean eta maien.
- 128/1. — Senar emazte gazteak. beren etxetara (jaiotetxetara) noiz bein-
ka agertzen dira; i!letak. bataioa, errikofestak dirala.
Beren jaiotetxetan oso ondo artuak izaten dira.
- 129/1. — Aberen tratua senarraren iana izaten da; txerri tratua berriz,
emakumearena.
Erriko goraberetan senarra agertzen da; Auzolanan bezela.

- Larunbata ta igande gabetan ostatura beste erriko gizonetara.
senarra biltzen da; musean jokatzera edo aikarizketa egitera
joten da.
- Korpus eguneko prosesiora, senarra agertuko da.
Perira astelenetan, Tolosa'ra, senarra dijoa.
Larunbatean, azokara berriz, etxeko andrea.
- 130/1. — Aur txikien eziketa, aman eginkizuna da.
Mutilia aitak artzen du berekin; aiaba berriz, amak.
Seme aiabekin zerbait gertatzen dala, gogor egiteko amak esa-
ten dio aitari.
- fMigei Afxega)
- Aurak, txikiak diraia, bestekin !o egiten dute. Lo egiten duna-
kin ura maitena beretzat.
- 130/2. — Aurak beren libreta Aurrezki Kutxan izaten dute, baita etxean
e!txetxoan ere.
Igandeko saria, auzcan egindako aginduen saria, e!txetxoan sar-
tzen dituzte ta gurasoak andik Aurrezki Kutxara eramaten.
- 131/1. — ("Migel Afxega)
- Aurrik izaten ez duten emakumei, «matxorrak" deitzen zaie.
Esaera zarrak aia dio: «tjitotan ez da matxorrik izaten".
- fJenara Gasfesi)
- Atsoa, ezkondata aurrik ez duan emakumeari esaten zaio.
Umeik ez duan emakumeari, «mimaue" deitzen zaio.
- (Eusebi Minfegi)
- Emakumearen agortea, medikuarengana joan ezker, asko kon-
pontzen zaia, esaten zan emen. Besteak, beiarrak artzera,
Toiosa'ko enpiastera batengana joaten ziran. Ura edanta,
odoia aidatzen zitzaien eta bere erregletan ondo jartzen
zitula. Gaur berriz, Iruña'ko enptastero batengana joaten
dira.
- 132/1. — Emaztearen aurren eziketa, garrantzi aundikoa dala, ezin gene-
zake ukatu. Gutxi gora bera, noiako ama alako aurak. Etxean
erakusten dan errespetuak edo erriiigioaren begiramenak asko
esan nai du, gaur oraindik.

fEusebi Minfegi)

Gure garaian, aman iana auxe izan da: aiegin guztia egin erri-
ligioa erakusten, otoitzak ondo egiten, Kongregaziora joa-
ten, eta abar.

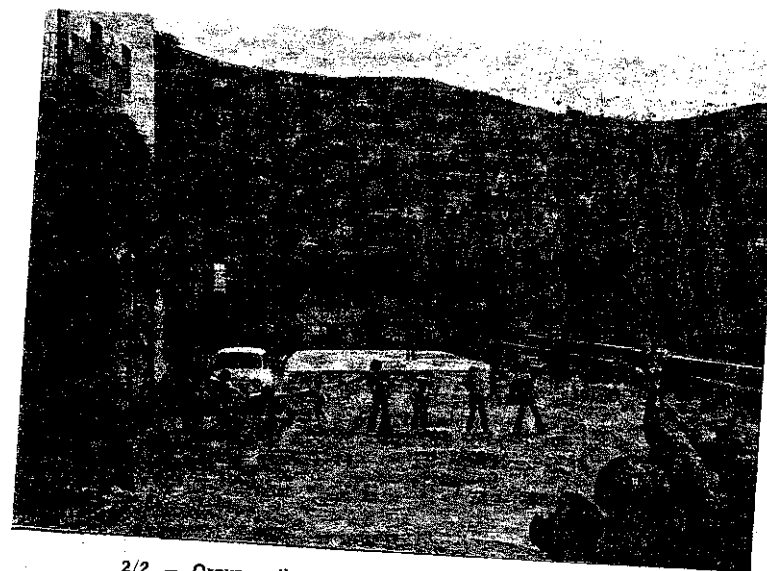
fJenara Gasfesi)

Erriiijioari begiratuz, gauza asko egiten zaizkio umeari. Guk
ezagutu genuen bezela, egin arazi degu; goizeko otoitzak,
maia bedeinkatzea, Errosarioa. Gure etxean, ikasi dezaten,
Errosarioa, bateri misterio bat, besteari bestea, errezarazten
diegu.

Elizako oiturak aman aldetik izaten dira.

fPau/a Gibe/a/de)

Ametsen aurka gure amonak erakusten zigun otoitza: «Aman-
dre Santa ines, bart egin det amets. Ez dakit onez aia gai-
tzez. Berriz ez egiteko, Jesusen amorez".

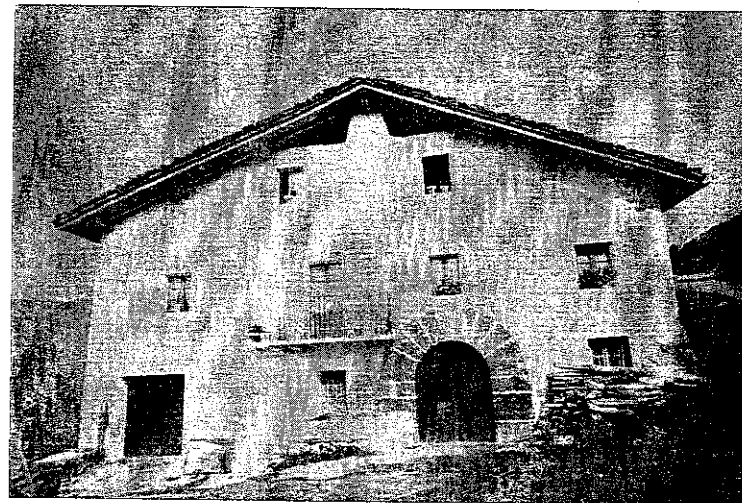
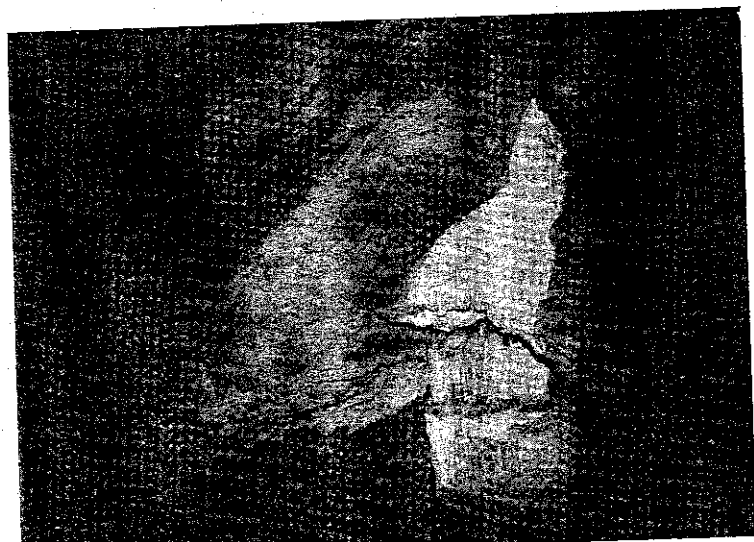

2/2. — Orexa erriko enparantza, erreboteko frontoiarekin.

4/3. — OREXA'KO KOB AUNDIA

Sarrera.

16/1. — Matxiñe baserria.

1671. Txuñe baserria.

16/2. — Ormaetxegarai'ko
karrea.

20/1. — Ormaetxegarai'ko
kontragoiak.

20 1. — Maikorra'ko kontragaiak.

24/1. — Oresa'ko labezarrak.

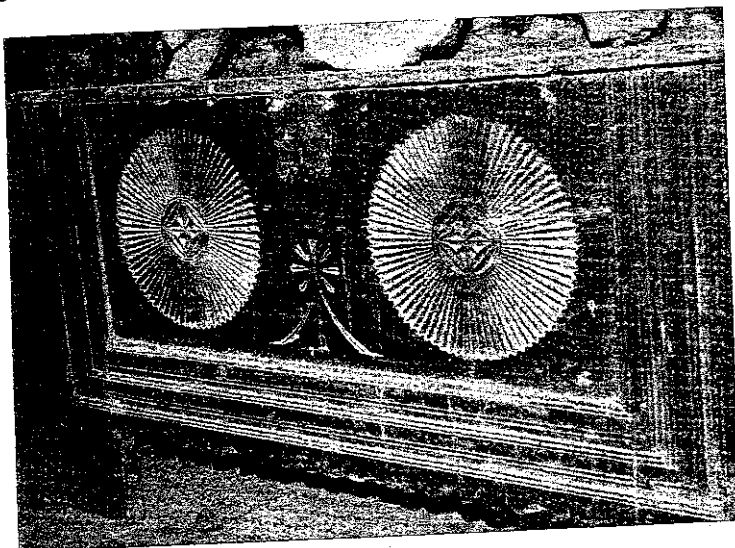
24/1. — Iriarte'ko labea.

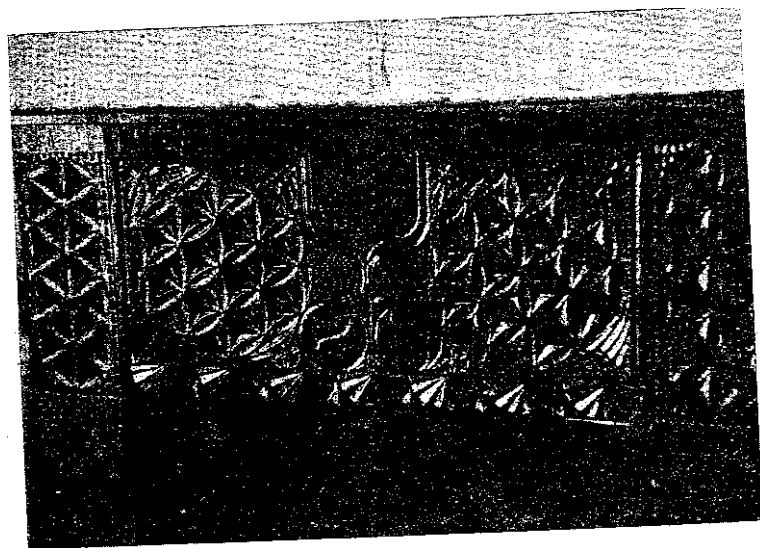
24/1. — Matokorra'ko labea.

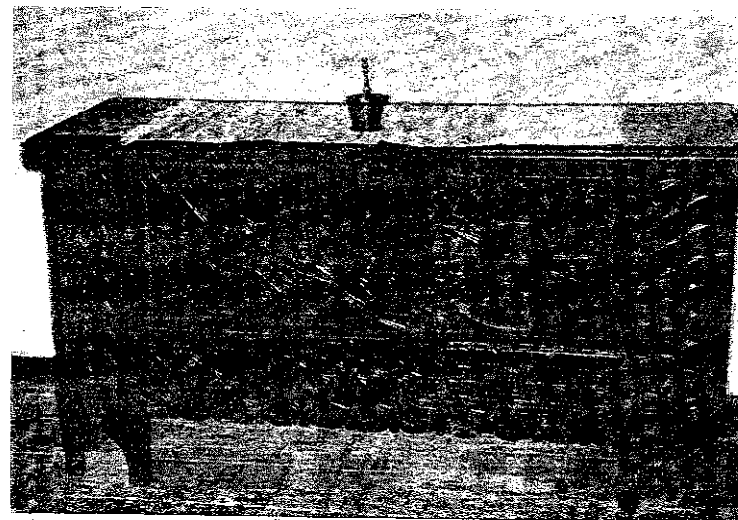
24/1. — Maiokorra'ko iabeataha.

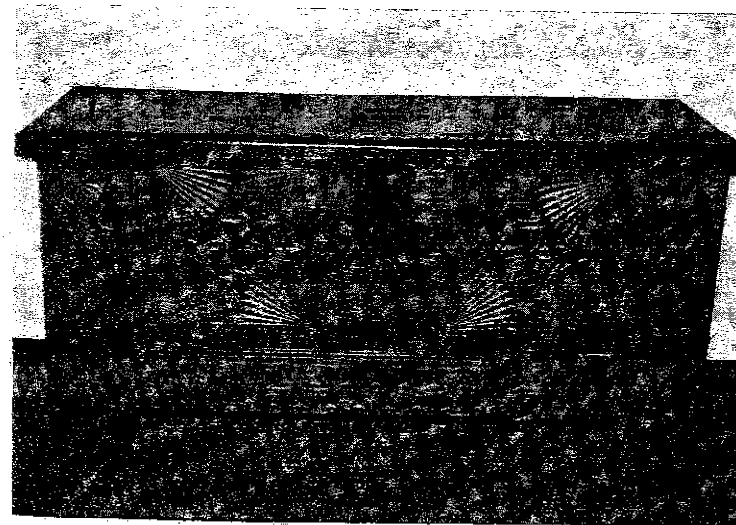
26/4. — Matkorra'ko kutxa.

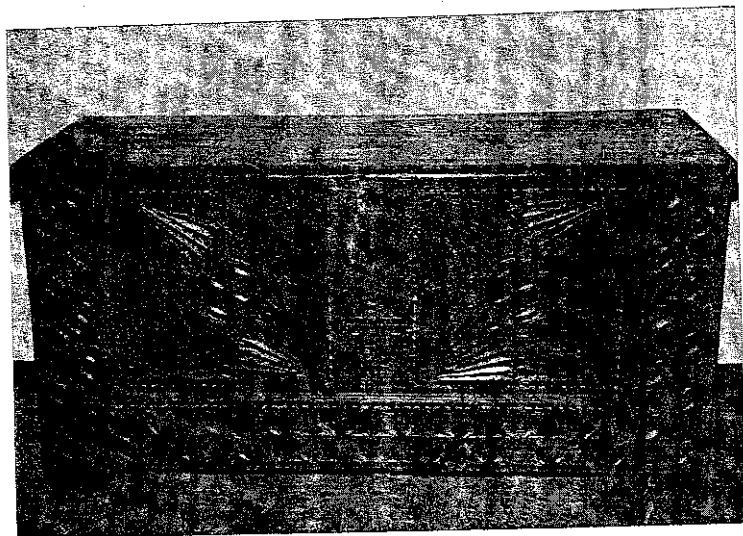
26/4. — Txuñe Berri'ko kutxa.

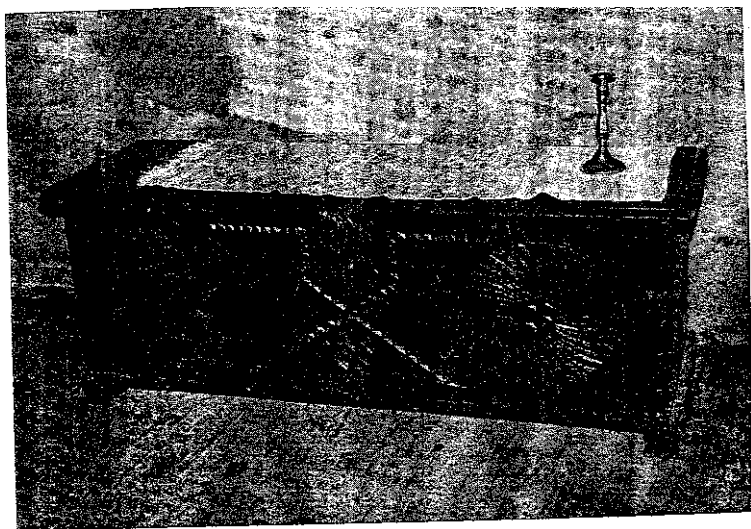
26/4. — Legasa'ko kutxa.

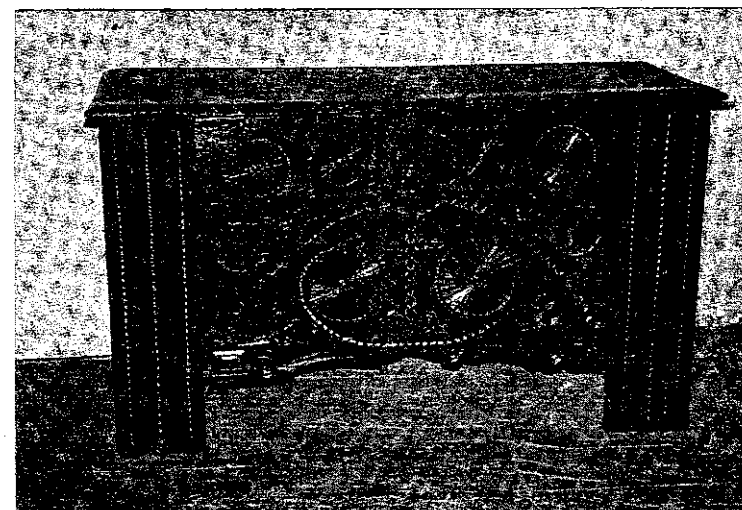
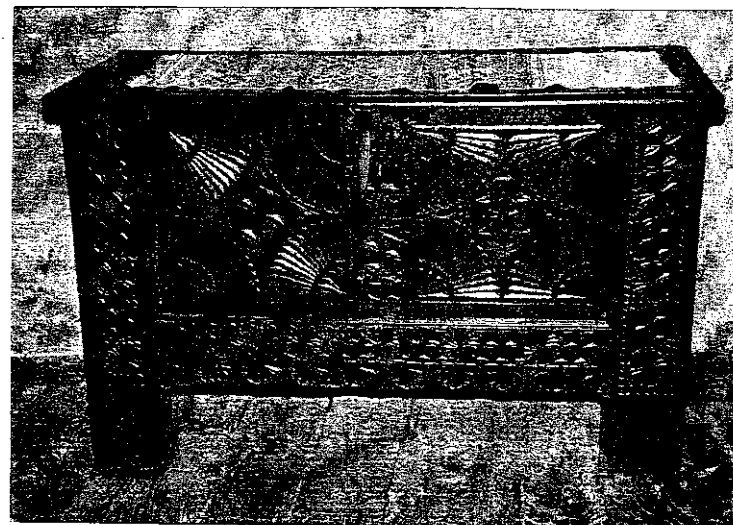
26/4. — Legasa'ko kutxa.

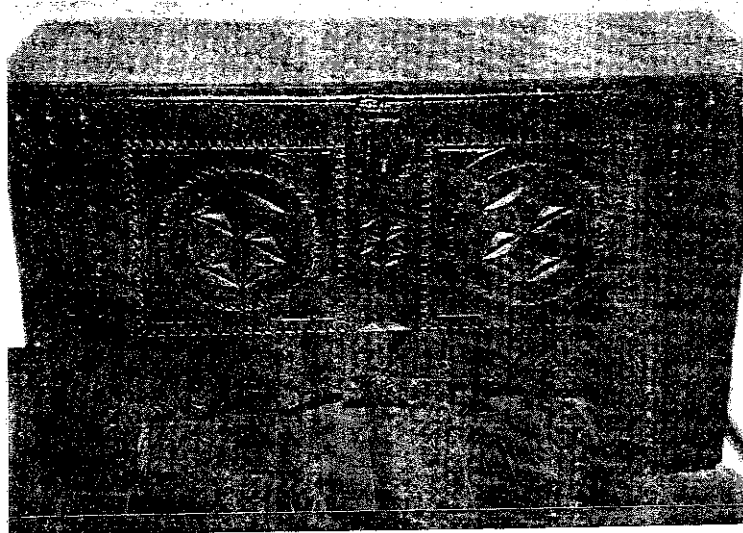
26/4. — Legasa'ko kutxa.

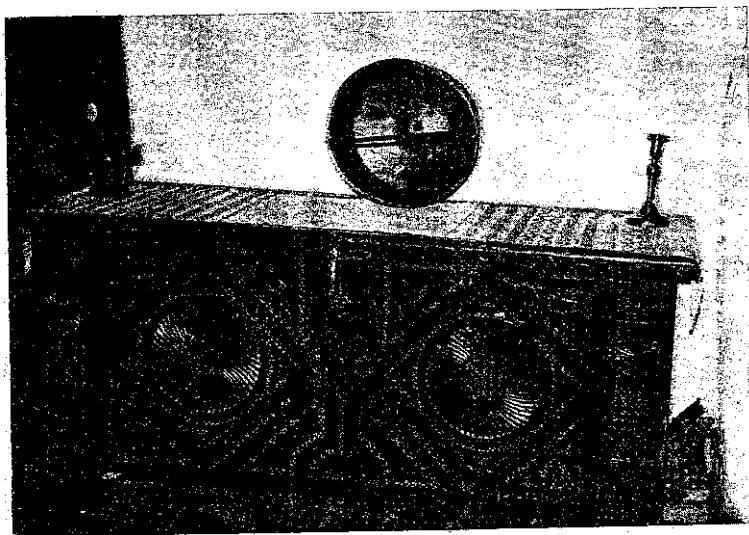
26/4. — Larte'ko kutxa.

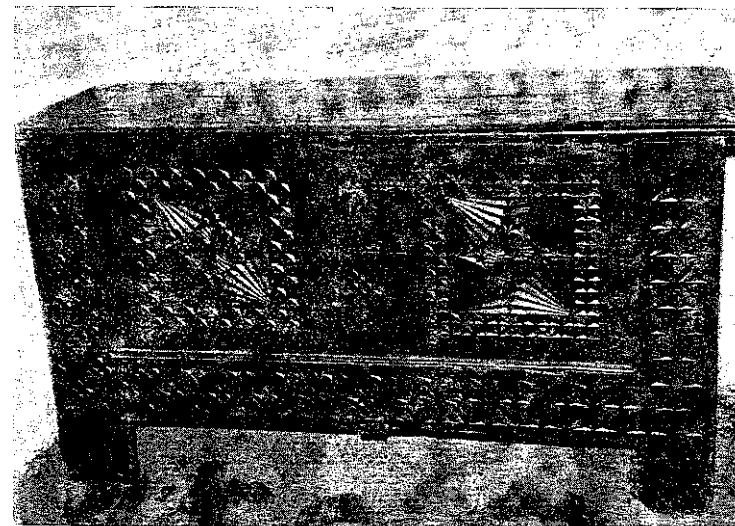
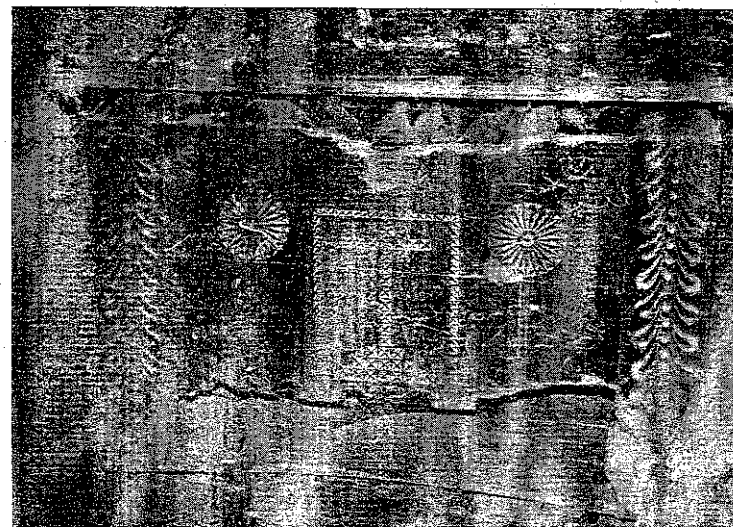
26/4. — Larte'ko kutxak.

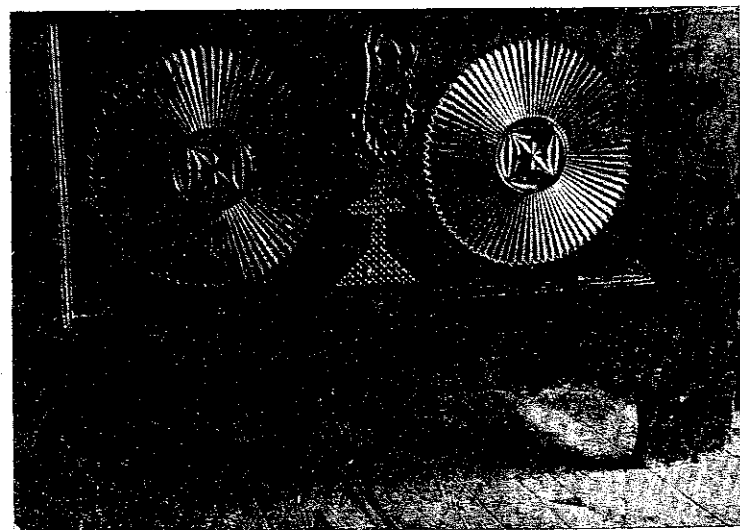
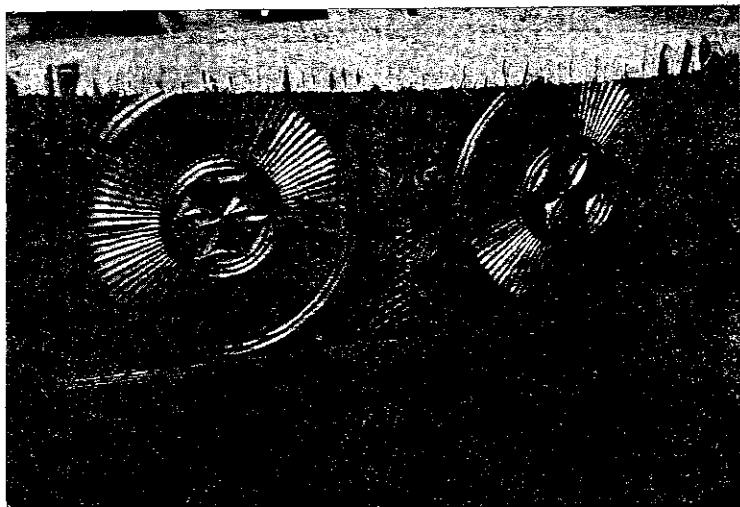
26/4. — iriarte'ko kutxa.

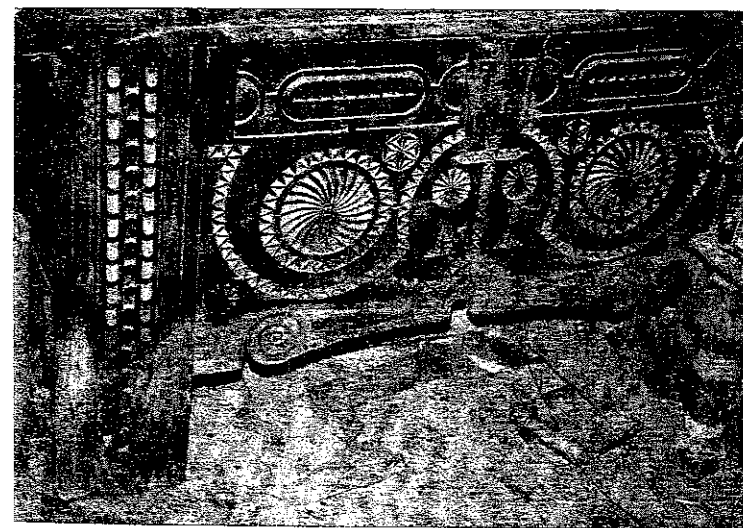
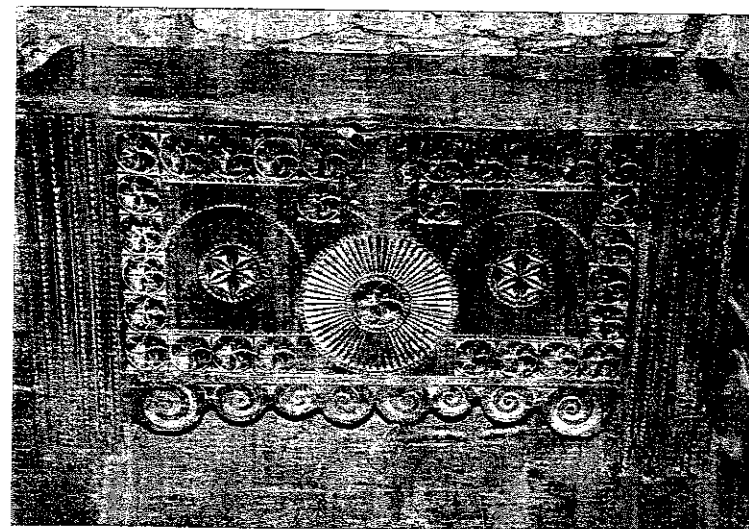
26/4. Matxiñe'ko kutxa.

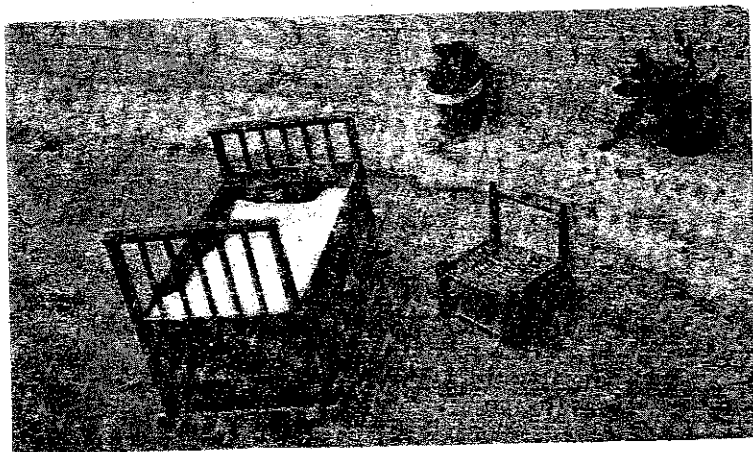
26/4. — Miketen'go kutxak.

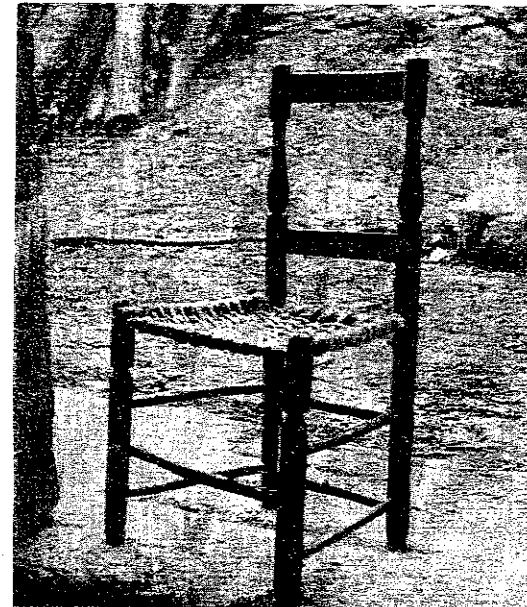
26/4. — Irabarren'go kutzak.

26/4. — Irabarren'go kutzak.

26/4. — Larte'ko seaskak.

26/4. — Txuñeberri'ko
aika.

35/3. — San Juanetako lore xortak, Orexa'n.

71/1. — Pitzerrako gazta
egiten Irabarrenen.

125/1. — Erriko senar-emazten
txuleta jatea Alzi-
turrieta baserrian.
Orexa, 1973.

126/1. — Matxiñe'ko amona Hdefonsak, senarrarentzat, orain daia 60 urte, ekarritako atkandora. bere arrekoa.